

E 4949

BELVEDERE

MERIDIONALE

KISKÖNYVTÁR 3.

Emléklapok

Történetünk utolsó fél századáról

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Történettudományi Tanszék

Szeged

1992

XA 121484

SZTE Egyetemi Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000818516

HELYEN
OLVASSÁG

Sz 181: [] E [] 4949

Emléklapok

történetünk utolsó fél századáról

- Emlékülések a JGYTF Történettudományi Tanszékén -
(1991-1992)

KOVÁTS ZOLTÁN: A forradalom emléke	4
NYULASSY ÁGNES: Ifjúság a forradalomban	13
NÉMETH ZOLTÁN (III. évf. tört.-népműv.): A magyar kérdés és a szuezi válság az ENSZ-ben az '56-os forradalom napjaiban	17
MARSCHALEK NORBERT (III. évf. tört.-népműv.): 1956 alulnézetben - ahogy egy átlagpolgár átélte	21
1956-os irodalom	23
NYULASSY ÁGNES: Magyarország és a második világháború	24
NAGY LÁSZLÓ (IV. évf. történelem-teológia-latin): Vezérek, diplomaták, érdekszövetségek (A II. világháború diplomáciai előkészítése)	28
CSORDÓS ALBERT (IV. évf. történelem - népműv.): Magyarország hadbalépésének háttere és okai, a kassai bombázás	34
POLYÁK ADRIENN (IV. évf. tört.-népműv.): Magyarország kiugrási kísérletei a II. világháborúból	42
Tallózás a témák irodalmában	47

SOTE Egyetemi Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2

**HELYBEN
ÖLVASHATÓ**

A közismert latin szólás – non scholea sed vitae discimus – a hallgatóság szempontjából fogalmazza meg azt az igényt, hogy felkészítsük életszerű, a mindenkori társadalmi elvárásoknak megfelelő legyen. Oktatói szempontból ugyanezen elveket vallva így nyilatkozhatunk: non scholae sed vitae historiam docemus. Éppen ezért a szoros értelemben vett szakmai képzés mellett az élet más területein várható feladataikra (szakkörvezetés, ismeretterjesztő előadások, kirándulások vezetése, rendezvények szervezése stb.) is előkészítjük növendékeinket, teret adunk tudományos ambícióiknak Tudományos Diákkör, önképzőkörök működtetésével, s felkarolunk minden olyan kezdeményezést, amely nyilvános szereplésükre lehetőséget teremt. Ezek sorában az évfordulós (II. Rákóczi Ferenc, Szt. László, Mátyás király, gr. Széchenyi István stb.) megemlékezések rangos helyet foglalnak el, melyeken egy-egy felkészítő tanár köré rendeződő hallgatói csoport csillanthatja meg oroszlánkörmeit.

A Belvedere Meridionale kiskönyvtárának jelen (3.) kötete két megemlékezésen – a második világháborús hadbalépésünk 50. és az 1956-os forradalom kibombázásának 35. évfordulóján – elhangzott előadásokat tartalmazza, melyeket is ajánlok a Tisztelt Olvasók szíves figyelmébe.

Szegfű László

KOVÁTS ZOLTÁN:

A forradalom emléke

35 éve lesz annak, hogy senki által nem várt módon elemi erővel tört fel a népharag. Október 23-át, a budapesti tüntetést tekintjük kiindulópontnak, de a jelentős társadalmi változást a következő napok érelték meg, vitték előbbre. Akkor elég volt egy hét, hogy az ország népe lerázza magára a ráerőszakolt hatalmi rendszert, ideológiájával egyetemben. Most nehezebb helyzetben vagyunk. A Moszkvából vezérelt diktatúrának egy enyhébb változata következett. Sajnos az ún. "Kádár korszak" 32 évig virult - a propaganda szólamokban, hogy aztán kiderüljön róla üressége, az, hogy a fridsidertrában! szocializmus érdekében eladták az országot a nyugati tőkés világnak. Ennek kamatait, még unokáim is nyögni fogják.

E megemlékezésre készülve két dolog vált világossá előttem:

1./ Nagyon keveset tudunk még az 1956-os forradalomról; nincs még itt az ideje a higgadt, tudományos értékelésnek, sok még a kimondatlan fájdalom, sok a tisztázatlan kérdés. Néhányra majd szeretnék még utalni.

2./ Másik nagy gond: látom a szemekben, a 32 évnek sikeres volt a propagandája, sokak még ma is úgy gondolják, hogy 1956 valami mélyen megvetendő, elhiszik, hogy ellenforradalom volt.

Az összegzés igénye nélkül, lehiggaadt értékelés igénye nélkül néhány tényt szeretnék felidézni. Ma még, a 32 évi elnyomás, a felszabadultabb 2 év után még csak ott tartunk, hogy gyűjtögetjük a mozaikokat, hogy a jövő számára megfelelő tanulságokat vonjunk le. Évek főgnak eltelni addig, míg az 1956-os forradalom tiszta fénye tudja bevilágítani utunkat.

Magam számára kétszeres ünnep a mai. Nyilvánosság előtt, szabadon először szólhatok a forradalomról, ünnep azért is, mert szólhatok legjobb barátomról, a legbátrabb emberről, akit eddig megismertem, a forradalom költő hősi halottjáról: Gérecz Attiláról. Az ő sorsának felidézése az a mozaik, amivel én szeretnék hozzájárulni e nap megemlékezéséhez. Az ő sorsával való foglalkozás megértette velem, hogy miért is volt olyan elementáris erejű a népharag. A szadista államvédelmi hatóság tettei mérhetetlen ellenérzést váltottak ki nemcsak a meghurcoltakban, hanem a hozzátartozókban is, az egész magyar népben. Ilyen módszerekhez nem volt hozzászokva a magyar nép. Visszatetszést szültek Magyarországon a csendőr-pofonok; a szűk ellenállók részét súlytotta a Gehime Staatspolizei (GESTAPO), de minden képzelelet felülmúlt a bolsevik, a CSEKA és más szovjet szervezetek tapasztalatait átvett ÁVH működése, tettei. Az előzményekhez ez is hozzátartozik!

Gérecz Attiláról először a "Hitel" című folyóirat 1991 március 6-i számában olvashattunk: "Mulasztásunk Gérecz Attila" című kis megemlékezésben. "Gyakran

csodálkozom, ki mindenkit tart számon a kegyelet; ki mindenki kapott nekrológot! Halott-tiszteelő nép vagyunk. Óróla halálakor mégsem emlékeztek meg. Azóta se ejtették ki nagyon a nevét, pedig nemcsak halott lett belőle, hanem ifjú halott, márpedig nincs megrendültebb látvány a kék-koporsónál. Az ifjú gyász színeénél. Emellett költő volt. "Nem írtak Attiláról pedig nemcsak kék-koporsó korú volt, és nem csupán költő. Hanem hős is. Kétarasznyi kurta életéből csupa hősi dologra futotta. Mintha élete nem állt volna egyébből, csak színtiszta 1848-ból; Márciusi ifjú volt testestől-lelkestől. A "kék-koporsó" itt csak jelkép. 1956. november 7-én, szerdán, szovjet tankoknak fővárosunkba való harci bevonulása után 4 nappal kaparták be tetemét az EMKE mögötti Klauzál tér bokrai közé. Ezen a napon közelítette meg kézigránát-köteggel és benzines palackkal a kezében a harmadik szovjet páncélost, amelyik a Klauzál térre hatolt be. A cikk-író szépen írja: *"Tudjuk 1956 novemberében százával égtek Pest utcáin a kilőtt szovjet tankok. De azt még ma sem akarjuk tudni, hogy közülük kettő azóta is neki világítja az utat."* Amikor a harmadikat közelítette meg, egy ablakból kilőtt géppisztolysorozat végzett vele. A harmadik nemcsak őt taposta bele az ideiglenes Klauzál téri sírba, hanem elfojtotta - ideiglenesen - a magyar nép szabadságküzdelmét is.

Gérecz Attila sorsáról pár szót. Jobban megértük, úgy vélem 1956-os forradalmunkat is. 1929-ben született. 1956-ban 27 éves volt. Ekkor már 7 évet börtönben ült, nagyon sokszor a "szigorítottban". Miért? Édesapja kiváló mérnök a magyar államvasútnál, féllábát veszítette az első világháborúban, arany vitézségi érmet és így vitézi címet kapott ezért. Egyik bátyja Ödön, katonatiszt, ma metodista lelkész Angliában, négy gyermek apja. Másik bátyja, Árpád kiváló szőlő hegedűs Svájcban. Budapestről kitelepítve leventékkel nyugatra kerül. 1946 tavaszán jön vissza. 1949-ben érettségizik. Kiváló stilszta és kiváló matematikus. Már nem nyer felvételt a műszaki egyetemre - "származása miatt".

A vasesztergályos szakmát tanulja, Csepelen dolgozik. Megtalálja helyét. Kisdiák kora óta a legkülönbözőbb sportokat űzi, így a Csepelben öttusázik, s 1950 tavaszán már az öttusa ifi-válogatott legeredményesebb tagja. S ekkor... barátait akarja Nyugatra juttatni bátyja katonatiszt barátja segítségével. Lebuknak. 5 hónap - az akkor már kicsinek bizonyult Andrassy út 60. helyett - a Fő utca kínzókamráiban. Ítélet: 10 év, összeesküvés a népköztársaság rendje ellen. Vác. Egy - még nem közölt - verséből részlet:

Karácsonyi ének a börtönben

Szürke falakon túl messze fények gyúlnak

Ünnepi harangok imára kondulnak...

Komor szájuk szélén keserű vonások

-Hallod Názáreti?...

Súlyosak a láncok.

Városok lüktető élete csendül
 Milliő gyűlölet könnyekké szelldül...
 Kéégeit szívünkön már nem csordul a bánat
 -Hallod Názáreti?
 Megtörtnek a vágyak.

Fia képe előtt térdre hulló asszony
 Drága vonásain torzul a fájdalom
 Fátyolos hangjában halk könnyek vibrálnak
 -Hallod Názáreti?
 Ne sújtsd az anyákat!

Tágult pupillákon tébolyult vágy lángja
 Négy zokogva készül a mártír halálra.
 Torkához kap, s fölstr álmában a gyermek
 -Hallod Názáreti?
 Apámat ne engedd!

Megtiport országon dühöng szilaj átok
 Neved rohadt dühvel ócsárló pofájok
 Káromolva veri fel csendjét az éjnek.
 -Hallod Názáreti?
 Megbocsájtjuk... Érted!

Túl a szitok zaján felcsendül az ének
 Zúg, dagad, hömpötyög, felujjong a lélek
 Megremeg a börtön, recsegnek a záruk
 Rab torkok harsogják szerzte a világnak
 Dicsőség Istennek, békesség a népnek
 -Hallod Názáreti?
 Hozzád száll az ének!

A vers 1952 vagy 1953 karácsonyán született. Úgy csempészték ki. - 1954. július közepe. Hatalmas árhullám a Dunán. Ásványrárónál áttöri a víz a gátat, a Szigetköz víz alá kerül. A váci börtön falát is eléri a víz. Gérecz Attila - 8 méter magasból az áradó

Dunába ugrik. Átúszik. Kutyákkal keresik. Visszaúszik. Bejut Budapestre. Nem talál sehol sem menedéket. Tudja, rejtekhelyén feljelentették. Kétszáz ávós őrzi a Keleti pályaudvart. Elfogják. Egy hónap veretés után újabb ítélet. Még két év Vác. Kisfogház. Néhány vers. Ezek sem jelentek meg a "Hitelben".

A gyűlöletről

*Gyűlölni csak az tud,
aki már szenvedett,
de gyűlölni sem tud,
aki csak szenvedett.*

1954. Kisfogház.

Daróc a szürkéhez

*Én nem utállak; én köszönnék!
Kis tőkfilkó vagy, mint a többi,
akiknek, - hogy a fém kiválják -
a salakért kell létrejönni.*

*S mert téged is kohóba vetnek,
s a tűz, mert már összeéget,
s eszköze vagy egy zord istennek,
ember-bajtársnak tartalak téged.*

*S hogy véres pénzért hited adod?
Kis mihasznákat nem ánt senki,
csak homlokod túl szűkrezabott
a mások sorsát leviselni.*

*Én köszönnék, s tán elűzné a
sok meleg száj a metsző fagyot,
Csak ismernéd el néha-néha,
a pusztá tényt: hogy ember vagyok!*

1954. Kisfogház.

1955 januárjában Márianosztrára viszik.

Nosztrai Leoninusok

*Oly szép itt a vidék, s benne hasonlóbb
ember az Istenehez. Homloka tiszta, szelíd.*

*Jézust látom, a hűs Gecsemáné kertben elomlót.
Csönd van. Olajfák. S fönt már valahol közelít
Isten, a hajnal rőt poharát ajkára emeli...*

*Néha felizzik a dal, s rím robban a nosztrai nőkre
- Ott heverésznek a hűs gesztenye lombja alatt -
Szépségük pedig úgysem más, mint visszaverődve
Csókok vágya, amely lelkemen égve maradt.*

Emberi bánásmóddért küzdve ismét "szigorított" fogdába kerül.

Kenyéren és vízen

*A mocskos padlón fekszem,
hátam vetem a falnak,
- s fájdalom... lehet-e versem
hatalmad?*

*Próbálgatom Anyám mosolját.
Lelkére még dalaim szórnám...*

*Könnyeket, mik már nem folynak át
a formán.*

*Másom nincs Uram. Beérem
azzal, hogy arcodat viszem:
csak így bírtam még el - kenyéren
és vízen.*

Márianosztra, szigorított. 1955. december.

Gérecz Attila sorsa ezrek és tízezrek sorsa volt. A szalámi politika nemcsak Rajk Lászlót és társait jelentette. Recskről se tudtunk sokáig semmit. A gerinces polgári vezetők, szakszervezeti vezetők kerültek oda. De a sok-sok "kis-szalámi" sem feltárt. Azsant-provokatór juttatja 7 és 5 évi börtönbe Borossy András, Módy György, Bodolay Géza és Papp László - kiváló felkészültségű - debreceni tanársegédeket. Hol vannak ezek az ügyek feltárva? - A magyar nép magáénak érezte ezeket a meghurcoltatásokat, a

magyar népet verték, kínozták azok, akik ezeket kínozták. A kitört forradalom egyik tényezője - még feltáratlanul is - ez!

Az elnyomás, az elkeseredés nem lehet egyedüli magyarázat. A Szovejtunióban oly tökéletesen, oly szisztematikusan működött az elnyomás, hogy 70 után kezdődött el az igazi bomlás, bár az "olvadás" jelei korábban is mutatkoztak. Nekünk 10 év elég volt ebből! A keleti, ázsiai jellegű diktatúrán azonban kezdtek a repedés jelei mutatkozni.

1953. március 5. Meghal Sztálin. Még egy trojkának adja át a vezetést. (Berija, Malenkov, Bulganyin.) A titkosszolgálat mindenható főnöke, Berilja, Sztálin örökébe kíván lépni - teljes nagyságában.

1953 június. A kis bátor bányász, Nyikita Szergejevics Hruscsov egy jól előkészített puccs során a Politikai Bizottság Ülésén Berilja táskájára veti magát, amelyben a terem egyetlen pisztolya rejtőzött. Még ő dulakodott, a szomszéd szobából berohantak a fegyveresek. A puccs, a jó puccs sikerült.

1953 június. Tüntetések, forrongás Kelet-Berlinben. Elfojtják!

1953. Éhség, nélkülözés Magyarországon. Engedmények. Nagy Imre első minisztersége. Próbálja a legkirívóbb ellentmondásokat reformokkal enyhíteni.

1955. Hruscsovnak - a belső bajok enyhítése érdekében szükségesé válik a békére. A "hideg háború" oldása érdekében engedményeket tesz. Kivonulnak a szovjet csapatok Ausztriából. Reménykedünk: innen is ki fognak a szovjet csapatok vonulni. A remények szertefoszlanak: beléptetnek bennünket a Varsói Szerződés által összefogott szovjet tömbbe. - Rákosi él a balratolódás lehetőségével. Újra kizárják a pártból Nagy Irét jobboldali opportunizmus vádjával.

1956. február 14-25. Ülészék a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XX. kongresszusa. Hruscsov a belső kibontakozás érdekében kezdi feltárni a sztálinizmus bűneit. Közben az agresszív szovjet külpolitikát továbbfolytatja, rakétákat telepít Kubába! - Értelmiségi körökben a XX. kongresszus jelentős mozgást indít el. Petőfi kör, Irodalmi Újság, egy másik újság, a Művelt Nép reformpolitikáját igénylő cikket jelentet meg. Minden a szocializmus moszkvai értelemezésén belül! Az egyetemi ifjúság mind Budapesten, mind vidéken aktivizálódik.

1956 június 28. Zavargások Poznanban. Elfojtják. Bizonyos személycserékkel Lengyelországban rövid idő alatt úrrá lesznek a helyzetben. A politikai elhárítás erős!

1956 július 18 Magyarországon is kis személycserék következnek be. Rákosi Mátyást niszterelnök: Hegedüs András. Bevonják a politikai bizottságba a Rajk ügy kapcsán elítélt Kádár Jánost.

Okt. 5. Nagy Imre kéri, vegyék fel a pártba. Felveszik.

Okt. 6. Rajk László, Pálffy György és mások, a Rajk-féle koncepciók per áldozatait temetik. Sokakat megráz. Néhányan már ekkor kezdik tagkönyveiket összetépní.

Pár nap múlva Farkas Mihályt őrizetbe veszik. Concot akarnak dobni a tömegeknek.

Október 13-16. Különböző tüntetések Budapesten és vidéken az egyetemisták körében. Követeléseik mind a moszkvai szocializmus eszmerendszerén belül - egy

általános emberi humánus körében mozognak. Szegeden a DISZ-ből kiválik az egyetemi ifjúság, megalakítja az egyetemisták rétegszervezetét, a MEFESZ-t.

Október 22-én a műszaki egyetem hallgatói vezetésével békés tüntetés megtartására készülnek. Követelésük között szerepel a kommunista spanyol polgárháborút megjárt és a Szovjetunió tapasztalataival felfegyverzett Nagy Imrének a kormányba való visszahívása. Innen kezdve már - talán - tudjuk az eseményeket. Van azonban néhány megválaszolatlan kérdés mind a mai napig. Az egyetemisták békés tüntetése a Bem térig tart, majd egyesek a Magyar Rádió elé mennek. Hajnalban, reggel értesül az ország népe arról, hogy fegyveresek támadták meg a Rádiót. A kormány az "ellenforradalom" leverésére országunkban ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok segítségét kéri.

Két nyitott kérdés: 1/ Honnan voltak fegyverek? Magyarországon egy pisztolyért is halál járt 1945 után! Ez nem Szerbia! Egy eltiport ország! Itt fegyvere, vadászpuskája csak a "jó elvtársaknak" lehetett. 200 jó puska! Hogyan került a "felkelők" kezébe. A fegyverraktárakat őrizni szokták - keményen. Október 23-án délután hogyan lazulhatott meg a felügyelet? - Gerő Ernő, aki október 22-e estig Belgrádban tartózkodott, hogy bocsánatot kérjen Rákosi által láncos kutyának nevezett Tito elnöktől, de bocsánatot kellett kérni a Rákosi által "... a *belgrádi csatorna kloákájának*" nevezett államelnöktől is! Ez a Gerő Ernő hogyan tudta, hogy ez ellenforradalom? Még nem tisztázott a kérdés, még nem ismerjük a szovjet levéltárak anyagát, valószínű, hogy egy moszkvai forgatókönyv szerinti provokációról van szó! Miért? A szovjet elit csapatok felvonulásának - 20 szovjet hadosztály - valami ürügyet kellett teremteni a szuezi válság miatt. - Ha provokáció is történt, ez semmit nem von le a magyar nép hős fiainak érdemeiből. A népi felkelés nem ijedt meg a Budapestre vezényelt tankoktól. A forrongó budapesti nép láttán a páncélosok visszahúzódtak - ideiglenesen. A forgatókönyv gépezetébe kis porszem került! - (lehet, hogy volt egy szovjet-Ilja Iljescu forgatókönyv Nikoláj eltávolítására, ez azonban semmit sem von le a temesvári nép forradalmi megmozdulásának, áldozatvállalásának jelentőségéből!)

Nyitott kérdések sora:

Miért a sortűz a Földművelésügyi Minisztérium épületéből, amikor már a kedélyek kezdenek megnyugodni?

Miért rendelik vissza a rendőröket?

A mindenható ÁVH-t miért nem mobilizálják? NDK, Lengyelország, ha akarták, pillanatok alatt elfojtották a tüntetéseket!

A közismert, hogy a szovjet csapatok november 4-én avatkoztak be. A debreceniek és a tiszántúliak már látták az elképesztő nagy erők felvonulását. Az akkor alakult debrecenei rádió (Kiss Ferenc vezeti) állandóan adja a híreket. A Forradalmi Bizottság titkára, Für Lajos próbál mindenféle vérontást, legyen az ÁVÓ-s vagy nemzetőr, megakadályozni. November 1-én délután dőlhetett el Moszkvában véglegesen a fegyveres beavatkozás ügye. Dél előtt a szovjet kormány képviselője (Szuszlov) még Nagy Imrét támogatásáról biztosítja, a csapatok kivonását megígéri.

November 1-én éjjel már minden eldőlt. Az idevezényelt 20 szovjet hadosztály minden fontos katonai támaszpontot körülvelt. Így 3 lökhajtásos vadászrezdünk (Kalocsa, Taszár, Tázlár) repülőtereit, a hidakat, más csomópontokat vettek ellenőrzésük alá. November 2-án már több száz páncélos sorakozott fel Székesfehérvártól Budapest határáig.

November 4. Beavatkozás, bevonulás Budapestre. Kétségbeesett harcok november 7-én délutánig tartottak. Gérecz Attila az ellenálló hősök között az utolsó volt. - Sok minden nincs azonban feltárva. A Budapesti Munkástanács harca Kádárékkal (Rácz János 22 évesen ennek hőse), a vasutasok sztrájkja, az egész néphadsereg átállása mind, mind nem ismert. Ez az ellenállás lassította a fokozatosan kibontakozó terrort; sokaknak Nyugatra való távozását segítette elő, kikre pedig a bitó várt volna itthon.

A szovjet beavatkozásnak sokáig nem volt hazai támasza néhány emberen kívül, akit a magyar nép Kádár-Apró-Dögei kormánynak nevezett. A szovjetek maguk folytatták le az első kihallgatásokat - novemberben. A kormányzat mindenféle amnesztiát és egyebeket ígért. December 2-5. Az újjászervezett kommunista párt központi bizottsága határozott cselekvésre szánja el magát. Kádár János bíztatja volt ávosokból lett pufajkásokat a gumibot használatára (ez lesz a Kádár-kolbász); a tragikus salgótarjáni sortűz - egy provokáció eredménye. - A bosszú további lépcsőfokairól most, e szép ünnepen ne beszéljünk. Be kellett bizonyítani, hogy ellenforradalom volt, hogy a szovjet csapatok beavatkozása indokolt volt.

1956 július 26. A szovjet-barát Nasszer államosítja a Szeuei csatortát. - Október 5. Angol-francia-izraeli szövetség a szueci csatortna visszaszerzésére. - Október 29 Izrael, október 30-án Franciaország és Anglia kezd légitámadást Egyiptom ellen. November 5-én partraszállnak. November 5-én a szovjet kormány közli Eisenhower elnökkel, hogy nincs abban a helyzetben, hogy a nagy erővel időben felvonult szovjet haderőt feltartóztassa. Nyugat tudomásul veszi, hogy a magyar szabadságküzdelmet elfojtották.

A forradalomra való emlékezésemet, amelyről még oly sok mindent nem tudunk, Gérecz Attila, forradalom költő hősének egyik versével, amit 1955-ben írt, szeretném zárni. A református Gérecz Attilának a pálos szerzetesek számára írt himnuszának soraiból idézek. A pálosok az egyetlen magyar alapítású rend, a tatárjárás után alakult; Özséb, esztergomi kanonok volt a szervezőjük.

Pálos himnusz

Írta Gérecz Attila, zenét szerzett hozzá Ottó Ferenc

*Egybeömlött könny és a vér
nyílt seb lett az ország,
nyugatra pernyét hord a szél:
tanyák, falvak sorsát.
Csillag nincs, sötét az erdő.*

*Mégis mécsék égnek!
Boldog Özséb szól az első
Pálos remetének: (refrain:)*

*Szállj, ragyogj te mennyei fény
angyalszárnyú ének,
fájó szívéen, magyar szívéen
minden remetének.*

*Add Atyánk, hogy rab és szegény
- mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk.*

*Kicsiny láng a hit és tiszta,
fehér mind gúnyájuk.
Sötét erdő súgja vissza
Csöndes imádságuk.
"Nézz le ránk, kik romok felett
fohászkodunk hozzád,
áldd meg mind, kik fegyver helyett
kereszteted hordozzák."
(refrain)*

Szállj, ragyogj te mennyei fény

...

*Add Atyánk, hogy rab és szegény
- mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk.*

NYULASSY ÁGNES

Ifjúság a forradalomban

A megújulás politikájának jegyében alakult meg 1956. március 17-én Budapesten a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a DISZ Petőfi Köre, amely az elkövetkezendő hónapokban harcos vitafórummá nőtte ki magát. Kezdetben alig néhány százan jöttek össze, hogy a meghírdetett témákról elmondják véleményüket, vitakozzanak a második ötéves terv irányelveiről, a magyar történettudomány helyzetéről és feladatairól, közgazdasági témákról, a marxista filozófia problémáiról. Aztán egyre többen és többen vettek részt a Kör gyűlésein. Június 27-én a magyar sajtó és tájékoztatás került napirendre, melyen már több ezren óhajtottak részt venni, úgy hogy be sem fértek a Néphadsereg Központi Tiszti Házának nagytermébe. A folyosókon, az udvarban, az épület előtt - mindenütt álltak, úgy hangszórókat szereltek fel, hogy ezen keresztül közvetítsék a vitát. Érdemes is volt, hiszen olyan felszólalások hangzottak el, melyek előrevetítették a jövőt. Érdemes néhány részletet idézni az eset jegyzőkönyvéből. Tardos Tibor többek között ezeket mondta:

"Milyen egyszerűen történt 108 évvel ezelőtt a magyar sajtószabadság kiküzdése. Vasvári és Petőfi ott tébláboltak Heckenasték nyomdájá előtt és Heckenast bácsi jó hangosan azt mondta: Nem tehetem, nem lehet kinyomtatni, cenzúra van! - ám odasúgja ostromlóinak: foglaljanak le egy sajtót... Petőfiék arkangyal-arca szélesre húzódott és így szóltak fennhangon: A nép nevében ezt a sajtót lefoglalom! És rátették a kezüket egy régi-régi, fekete, olajos, avult gépre. És Magyarországon kézrátévessel, mint Patagóniában a gyógyulás, megteremt a sajtószabadság."

Déry Tibor pedig ezt mondta:

"...bizom az ifjúságban. Arra kérem a magyar fiatalokat, ne feledkezzenek meg elődjükről, a márciusi ifjúságról. 48-as ifjúságnak szoktuk nevezni, azt szeretném, elvtársak, ha volna egy 56-os ifjúságunk is, amely a nemzetnek segítségére lenne a jövő meghódításában..."

Ilyen és hasonló felszólalások között zajlott a vita a hajnali órákig. A hibák kijavítását, a párt megújulását s ennek érdekében Nagy Imrét kívánták a vezetőségbe.

Másnap Rákosi íróasztalán ott feküdt a hatóság által küldött fontos jelentés. Cselekedni kell, mielőtt az események elfajulnak - gondolta. S mivel éppen aznap, június 28-án, a lengyelországi Poznan városából rendszerellenes zavargások hírért hozta a rádió (munkások és diákok tüntettek a "testvérpárt" ellen) - az első titkárnak kapóra jött az alkalom, és a poznani eseményeket hozva bizonyítéknak, betiltatta a Petőfi Kör rendezvényeit.

Ez azonban csak időlegesen odázta el az őszi eseményeket. Szeptemberben - nyári szünet után - újra életre keltek a vitafórumok. Sorra alakultak az újak, amelyek aztán politikai vitaközpontokká váltak hamarosan.

Októberben már izzott a levegő, hajszálon múlt, hogy nem szabadult el pokol egy-egy rehabilitált - mint Rajk László és társai - újratemetésén. A végső lökést azonban az ifjúság adta meg a forradalomhoz, mégha tudtán kívül is.

Szegedre lengyel egyetemista vendégek érkeztek. Az 6 október 13-i búcsúztatásukkor a szegedi "Pilvax"-ban, a Dugonics téri egyetemi klubban vetették fel közösen egy új, a DISZ-től független diákszövetség gondolatát, majd az október 16-i egyetemi nagygyűlésen egyhangúlag megalakították az 1945 utáni szövetség mintájára a MEFESZ-t (Magyar Egyetemisták, Főiskolások Egyesült Szövetsége). Kezdetben csak hallgatók szociális problémáiról, az oktatás belső megreformálásáról folyt a szó, majd az orosz nyelv oktatása, ill. a lányok katonai képzésének megszüntetéséről. Megállapítják azt is, hogy a szervezet nem lehet politika-mentes. Október 17-én megfogalmazzák a szervezeti szabályzatot, amelynek 2. pontja szerint "A MEFESZ szabad független diákszervezet, amely a XX. kongresszus szellemében tevékenykedő párt mellett kíván működni." Követeléseik radikálisak, de szigorúan a reform és az intézményi keretek között maradnak. Nem forradalmat kívántak, hanem reformokat. Ezeken a követeléseken néhány nap alatt túllépett a többi egyetem diáksága, s órák alatt átzúdult felettük a tömegek felszabadult akarata.

A szegedi diákvezetők útrakeltek az ország valamennyi egyetemi városába, hogy mihamarabb országos szervezetté alakíthassák a MEFESZ-t.

Az október 22-i gyűlést Budapesten 3 órára a Műszaki Egyetem aulájában az egyetemi DISZ és az MDP szervezet hívta össze. A gyűlésre 5-6000 hallgató jött el, kikhez a munkaidő után csatlakoztak az esti és levelező tagozatos hallgatók, majd a környék üzemeinek ifjú munkásai is. A gyűlés hangulata egyre forróbbá vált, az egyetemi és gazdaságpolitikai problémákról egyre inkább országos és nemzetközi síkra terőldött a vita. Itt fogalmazódott meg az a 16 pont, amely a forradalmi követelések alapjává vált. Csak a leglényegesebbeket emelném ki:

- Nagy Imre elvtárs vezetésével alakuljon új kormány;
- a függetlenség jegyében követelték a szovjet csapatok kivonását; gazdaságilag és politikailag egyenrangúságot a Szovjetunióval;
- többpártrendszer és általános titkos választójogot;
- sajtó- és szólásszabadságot
- amnesztiát a politikai raboknak;
- a gazdasági élet újjászervezését;
- Farkas Mihály ügyében nyílt tárgyalást és Rákosi szerepének kivizsgálását;
- "a néptől idegen címer helyett a régi Kossuth-címer visszaállítását, március 15-ét és október 6-át" pedig nemzeti ünneppé kívánták nyilváníttatni;

- a Sztálin-szobornak - mint a kommunista rezsim szimbólumának - eltávolítását követelték.

Október 23-a délutánjára pedig "néma és rendezett tüntetést" szerveztek. Ennek célját egyrészt a testvéri lengyel néppel kapcsolatos szolidaritás kinyilvánításában jelölték meg, másrészt abban, hogy követeléseik nagyobb súlyt kapjanak.

Október 23-án délelőtt a diákmegmozdulás hírére a Pártközpontban némi fejtelenség támadt. Gerő a lázadást csírájában akarta elfojtani, s Piros László belügyminiszterrel be is tiltatta rövid úton. Csakhogy a diák- és munkásküldöttségek - a Pártközpontot felkeresve - kiharcolták a demonstráció engedélyezését.

Délután a Petőfi szobortól a Bem szoborig vonuló tízezres tömeg visszajövet már 100 000-re duzzadt. Közben jelszavakat skandáltak: "Aki magyar - velünk tart! Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég! Rákosit a Dunába - Nagy Imrét a kormányba!" Egészen a '48-as március 15-ének hangulata töltötte be a fővárost. Az írók nevében Veres Péter beszélt, egy műgyetemista felolvasta a MEFESZ pontokba szedett követeléseit. A tömeg előbb a Himnuszot, majd a Marseillaise-t énekelte, s végül a Kossuth-nótára zendített. A Bem szobornál lévő laktanya 2. emeletén egyszercsak egy nemzeti színű zászló jelent meg. Közepén lyukas volt: az elnyomást jelképező Rákosi-címert - melyet 1949-ben egy szovjet tagállam címeréről mintáztak - kivágták belőle. Leírhatatlan tetszésnyilvánítás fogadta a kiskatonák spontán ötletét. Újra magyarnak érezték magukat!

A késő esti órákban megtörtént a zsarnokság szimbólumának eltávolítása. A monumetnális alkotás porba hullott. Megvalósult a 16 pont egyike - s az álmok, úgy nézett ki, valóra válnak.

23-a jeles eseményei közé tartozik a szabad sajtó első terméke is, melyet a műgyetemisták adtak ki a "Jövő Mérnöke" címmel. Ebben közölték a 16 pontot, s ennek terjesztése során jutott el oly sok emberhez, akár hajdanán a 12 pont.

Azonban ez a forradalom, mint a legtöbb - vért kívánt. És a tizen- és huszoneves fiatalok nem sajnáltak csatasorba állni. A haza függetlenségének eszméje, az elmúlt évek gázságaiért felelősök eltávolítása, és egy olyan társadalmi berendezkedés elképzelése hajtotta őket, ahol a gyár valóban a munkásoké, és munkásoknak tényleg szavuk van az ország dolgaiban.

Először a különböző felkelő csoportokhoz csatlakoztak: mint Pongrácz Gergely Corvin közti csapata, a Práter utcai iskola megszállói közé, míg megalakult a kifejezetten középiskolásokból, ipari tanulókból, egyetemistákból álló Tűzoltó utcai csapat, és a "piros sapkás" csepeli ifjú munkások Tompa utcai csoportja.

Október 30-án úgy nézett ki, a szovjet csapatok kivonulnak a fővárosból, s talán az országból is. A kormány a helyzet stabilizálására készül, mikor megkezdte a felkelő alakulatok nemzetőrséggé való átszervezését. Kormányellenőrzés alá került az "Üllői úti komplexum" (Tűzoltó utca, Tompa utca, Corvin küz és a Maléter vezette Kilián-laktanya

is). Kormány megbízásból szervezték a műegyetemi és tudományegyetemi nemzetőrséget. Ezek váltak a legmegbízhatóbb egységekké.

Természetesen nemcsak a tűzharcban jeleskedtek a hajdani ifjak, hanem további lapokat indítottak. Ilyen volt az október 25-én először megjelenő *Igazság*. Egy debreceni vicclap-szerkesztő, a 29 éves Obersovszky Gyula szerkesztette. A cikkek egy valódi demokráciára épülő rendszer és a szocializmus megtartása mellett törek lándzsát. A tudományegyetemi Forradalmi Bizottság pedig már a kormánytól kap engedélyt független lap kiadására. Ez volt az *Egyetemi Ifjúság*. Ezen kívül más független lapokba is írtak, a terjesztésben önkéntesen vettek részt.

Október 28-án a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága levelet intézett a néphez. Ebben a bizottságban helyet kaptak a MEFESZ, a Petőfi Kör képviselői is, az írók, újságírók, egyetemi oktatók, művészek mellett. Ezen 10 pont szintén az ifjúság 16 pontjára épül. Néhány változás figyelhető csak meg: itt október 23-át a nemzeti felszabadító harc kezdetének napját kívánják nemzeti ünneppé nyilvánítani.

Nyilván az események sodrában felszínre kerültek reakciós, szadista elemek is, akik a forradalom, ill. már szabadságharc kimenetelét veszélyeztették. Ez vezette október 31-én az Egyetemi Forradalmi Bizottságot a következő nyilatkozat kiadására. Ez a nyilatkozat meglepően kiforrott politikai állásfoglalást tükröz. *"Benne a politikai vezetést ideiglenesnek tartják és Nagy Imrét olyan mértékben támogatják, amilyen mértékben teljesíti az ifjúság követeléseit. A kormányból távozzanak a szocialisták. Kimondták, hogy nem akarnak sem szocializmust, sem kapitalizmust, hanem minden más államtól független, valóban demokratikus és szocialista Magyarországot."* Tehát ilyen nyilatkozatot váltott ki a régi koalíciós pártok visszaállítása, ill. az újabb pártok megjelenése. Úgy vélték, első a függetlenség kivívása, és csak azután van értelme minden másnak. Arról nem is beszélve, hogy a régi pártok visszaállítása számukra anakronisztikusnak tűnt, a régi osztálytársadalom artikulációját látták benne.

Mint tudjuk, az általuk elképzelt szocialista állam sem akkor, sem később nem valósult meg. A szocializmus eszméje fennakadt valahol a szocializmus hálójában.

Még ugyan nagy számban vettek részt az utóvéd harcokban, de mind többen menekültek külföldre (állítólag a Magyarok Világszövetségének felmérése szerint csak az USA-ban 4000 magyar származású egyetemi oktató tanít), sokan kerültek börtönbe, s nem kevés egyetemistát ítéltek halálra.

Elmondhatjuk, hogy ezek a "szent suhancok", ahogy Déry Tibor nevezte őket, nemcsak a forradalom kiöböntői voltak, hanem a legszilárdabb magja is.

NÉMETH ZOLTÁN (III. évf. tört.-népműv.)

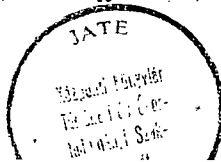
A magyar kérdés és a szuezi válság az ENSZ-ben az '56-os forradalom napjaiban

1956 érzékeny pontja az európai történelemnek: a poznani felkelés, a franciák algériai háborúja, a szuezi válság és a magyarországi forradalom fémjelzik az évet. Ezek közül az utóbbi kettővel szeretnék részletesen foglalkozni, pontosabban a világpolitikák érintő szerepükkel.

A szuezi válság előzményei: 1954. októberében megkötik azt az angol-egyiptomi egyezményt, amelyben Anglia kötelezi magát, hogy a csatornaövezetből 20 hónapon belül kivonja katonai haderejét, Egyiptom pedig elismeri a csatorna nemzetközi státuszát. 1956. június 13-án az utolsó brit egységek is elhagyják a Szezi-csatorna övezetét. Július 23-án a két évvel korábban puccsal hatalomra jutott Nasszert köztársasági elnökké választják. Ennek az lesz az eredménye, hogy az USA július 19-én visszavonja azt az ajánlatát, miszerint részt vesz a Nílus-völgy vízellátását javító asszuáni gát építésének költségeiben. A tulajdonképpeni válság okozója az, hogy válaszként az egyiptomi kormány 1956 július 26-án államosítja, azaz saját kezelésébe veszi a Szezi-csatornát, megszüntetve annak nemzetközi státuszát - mindez 12 évvel az angol-francia koncesszió lejártá előtt. Az indok: a csatorna bevételeiből kénytelenek fedezni az asszuáni munkálatokat. Az akció Nagy-Britannia, Franciaország és az USA azonnali tiltakozását vonja maga után. A kérdés békés rendezésére konferenciát hívnak össze Londonba, de ezen Egyiptom nem képviselteti magát. Megalakul a "Szezi-csatornát Használók Szövetsége", amelynek nyomán az angolok és a franciák valamint Izrael egyeztetik terveiket.

1956. október 23-a jelentőségét a magyar történelemben mindannyian jól ismerjük. Ugyanezen a napon volt 11 éve, hogy az ENSZ alapokmánya életbe lépett, és ezen a napon tette közzé szokásos évi jelentését Hammarcsjöld ENSZ-főtitkár is: az év legfontosabb eseményének a 16 új tagállam - köztük Magyarország - felvételét tervezte, és többek között reményét fejezte ki, hogy a világszervezet a jövőben hathatósabb segítséget nyújthat majd az olyan nemzetközi viszályok rendezésében, mint például a Szezi válság vagy az arab-izraeli ellentét.

A magyarországi események azonban háttérbe szorították október utolsó napjaiban ezeket a problémákat. Október 27-én, szombaton Franciaország, Nagy-Briannia és az USA arra kérte a Biztonsági Tanács elnökét, Bernard Cornut-Gentille-t, hogy a tanács haladéktalanul üljön össze a magyarországi helyzet megvitatására. A kéréshez később csatlakozott Olaszország és Argentína is. A magyar követ, Kós Péter levélben tiltakozott a főtitkárnál. Véleménye szerint a magyarországi események kizárólag a Magyar Népköztársaság belügyét képezik, és ez alapján sérti a világszervezet alapokmányának

2. cikkelyét, amely megtilt minden beavatkozást olyan kérdésekbe, amelyek valamely ország belügyét képezik. A tárgyalás tehát a Magyar Népköztársaság szuverenitásának súlyos megsértését jelentené. E napon azonban már John Foster Dulles amerikai külügyminiszter dallasi beszédében már egyértelműen leszögezte: az Egyesült Államok nem tekinti sem Lengyelországot, sem Magyarországot potenciális szövetségeseinek, ugyanakkor a szovjet határok mentén nem is nézne jó szemmel egy olyan kormányt, amelyet ellenséges, nem kellően baráti viszony a Szovjetunióhoz (két nappal később a moszkvai amerikai követ ismertette ezt az álláspontot Hruscsovékkal, de - úgymond - "az amerikai biztosíték mit sem hatott rájuk." Nem lehet kétséges tehát, hogy a szovjet vezetés mást határozott: a magyar forradalmat le kell verni).

A Biztonsági Tanács 28-án, vasárnap, magyar idő szerint 22 órakor ült össze. Az ülés kezdetén Szoboljev, a szovjet képviselő tiltakozott az ellen, hogy a Tanács felvegye napirendjére a magyar helyzetet, ő is az alapokmány 2. cikkelyére hivatkozott. Az angol képviselő Sir Pearson Dixon visszautasította a szovjet véleményt, a jugoszláv követ pedig teményét fejezte ki, hogy a magyar nép és a magyar kormány meg fogja találni a megoldást jelenlegi nehézségekre. A Tanács végül kilenc szavazattal, egy ellenében (SZU), Jugoszlávia tartózkodása mellett úgy döntött, hogy a kérdést megtárgyalja. A hat óra hosszat tartó ülés tulajdonképpen az angol és a szovjet küldött szópárbajával telt el: Szoboljev szerint az országban csekély számú ellenforradallmár fasiszta felkelése folyik, amelyet a magyar kormánynak kötelessége elfolytani. Dixon Nagy Imre pár órával korábbi rádiónyilatkozatára hivatkozott, miszerint az országban nem fasiszta felkelés, hanem nemzeti forradalom tört ki. Erre a szovjet követ, kollégáját félbeszakítva arra kérte a tanácsot, hogy a tárgyalás három-négy nappal halasszák el, mert szerinte az információk nem elegendők elvi álláspont kialakítására. A Biztonsági Tanács határozata szerint sine die elhalasztják a kérdés további megtárgyalását, tehát nem tűznek ki új időpontot az ülés folytatására, azonban az elnököt megbízzák, hogy ha szükségesnek látja, hívja ismét össze a Tanácsot a kérdés további megvitatására.

(Október 29.: a moszkvai török követség fogadása - nyugati újságírók Zsukov honvédelmi minisztert faggatják, kíván-e a Szovjetunió újabb csapatokat vezényelni Lengyelországba vagy Magyarországra. Zsukov nemleges válasza nem a békés kibontakozást sejtette, hanem pusztán azt, hogy a szovjet védelmi miniszter elégségesnek tartotta már a Magyarországon állomásozó szovjet csapatokat az "ellenforradalom" leveréséhez.)

Az október 30-i magyar újságok apró cikkekben arról számoltak be arról, hogy előző nap Izrael megtámadta Egyiptomot, és állásokat foglalt a csatorna szomszédságában. Annál nagyobb visszhangot váltott ki a magyar ENSZ-követ állásfoglalása. A Függetlenség és az Igazság című lapok erélyes hangon követelték Kós Péter leváltását és azonnali visszarendelését. A Budai Hírlap pedig azzal pattantotta ki a nap botránját, hogy kiderítette a szovjetekkel együttműködő Kósról: valójában orosz mérnök, igazi neve Lev Konduktorov, és egy indiai kiküldetése során vette fel a magyar nevet, még

1952-ben. A Nagy Imre-kormány azonnal kiköszörülte a csorbát, a kétséges kilétű követet menesztette.

Még ezen a napon Nagy-Britannia és Franciaország ultimátumban követelik az ellenségeskedések beszüntetését az egyiptom-izraeli fronton, egyúttal engedélyt kérnek Egyiptomtól néhány fontos hadászati pont ideiglenes megszállására a nemzetközi hajózás biztonságát garantálandó. Az USA Biztonsági Tanácshoz benyújtott javaslata követeli Izraeltől, hogy vonja vissza csapatait a korábbi háborúból (1948) meghúzott fegyveszüneti vonalak mögé. A javaslatot Nagy-Britannia és Franciaország megvétőzte. Másnap többszáz francia bombázó intézett támadást egyiptomi célpontok ellen, az angol légierő egyenesen gyújtó- és repeszbombákat szórt Kairóra. Az egyiptomi főváros rádiója szerint Alexandria, Port Szaid és Izmalia is bombatámadásokat szenvedtek.

A Biztonsági Tanács már aznap, azaz szerdán, magyar idő szerint 21 óra 19 perckor összeült, hogy megtárgyalja az angol-francia intervenció ügyét. A szovjet követ elmarasztaló határozat elfogadására szólította fel az ülést. Hammarskjöld ENSZ-főtitkár, az agresszió elleni tiltakozásul felajánlotta lemondását, mondván, hogy nem láthatja el tisztét, amikor a tagállamok nem tartják tiszteletben az alapokmányban foglaltakat. Az Egyesült Államok, Franciaország és a Szovjetunió biztosították a világszervezet vezetőjét változatlan bizalmukról.

Ezenközben a francia-brit csapatok megkezdték a csatornaövezet megszállását, a szaudi király elrendelte a mozgósítást, Nagy Imre pedig rádióbeszédében az esti órákban bejelentette Magyarország semlegességét, és táviratban kérte az ENSZ-főtitkárt, hogy biztosítsa a négy nagyhatalom segítségét a semlegesség megvédésében.

(E napon Hruscsov, Molotov és Malenkov tájékoztatják a kínai vezetőket Magyarországgal kapcsolatos terveikről, majd Lengyelországba és Romániába repültek. Itt érte utól őket a hír, hogy Kádár és Münnich útban vannak Moszkva felé.)

November elsején felperegtek az események: a Biztonsági Tanács erre a napra rendkívüli ülésre hívta össze az ENSZ-közgyűlést, elrendelték a mozgósítást Irakban és Szíriában, kairói felhívás fegyveres népi ellenállásra hívja fel az egyiptomiakat, a csatornát angol és francia hadihajók közelítették meg és folytatódott az egyiptomi városok bombázása. Ezenközben 16 tagú ENSZ-küldöttség indult Magyarországra, hogy személyesen győződjenek meg a szovjet csapatok hadmozdulatairól, illetve azok kivonulásáról. Repülőgépek azonban egy magyarországi repülőtéren sem tudott leszállni, ezért visszafordult Pozsonyba.

A nap estéjén ült össze az ENSZ-közgyűlés New Yorkban, és helyben hagyta, illetve határozattá emelte azt az amerikai javaslatot, amely felszólítja az egyiptomi ellenségeskedésben részt vevő valamennyi felet, hogy állapodjanak meg tűzszünetben. A szavazás után az olasz küldött javasolta, hogy a rendkívüli közgyűlés tőzze napirendjére Nagy Imrének, Magyarország miniszterelnökének felhívását az ország semlegességének és függetlenségének biztosítására.

November 2.: folytatódnak a hadműveletek az egyiptomi hadszíntéren az ENSZ-határozat ellenére is. Szuez újabb bombatámadásokat szenvedett, az angolok egy egyiptomi hajó elsüllyesztésével eltorlaszolták a csatornát, Izrael pedig elfoglalta a Sínai-félszigetet. Nasszer elrendelte a statáriumot és lefoglaltatta az országban lévő angol és francia javakat. A "hadiállapot nélküli háború" folyik tovább.

Estére, magyar idő szerint 23 órára rendkívüli ülésre hívták össze a Biztonsági Tanácsot. Az előzmény: Nagy Imre újabb táviratban tájékoztatta Hammarkjöld főtitkárt a szovjet csapatmozdulatokról és újabb szovjet egységek érkezéséről az országba. A Tanács megszavazta a napirendi pontot (a szovjet követ ellene szavazott). A heves vitában a nyugati hatalmak kiálltak Magyarország mellett, és nyilvánvalóvá vált, hogy az országban a Szovjetunió fegyveres katonai beavatkozást fog végrehajtani. A kérdésre Szoboljev, a szovjet küldött azonban azt válaszolta, hogy alaptalanok Nagy Imre állításai, miszerint újabb szovjet csapatok érkeztek volna Magyarországra. Az ülést szombat hajnalban, magyar idő szerint 2 óra 48 perckor elnapolták. Eredménye, hogy határozati tervezetet állítottak össze, amely felszólítaná a Szovjetuniót Magyarország azonnali elhagyására. Ha a Szovjetunió ezt megvétőzná, úgy azonnal össze kell hívni a rendkívüli ENSZ-közgyűlést. (Hruscsovék november 2-án, késő este érkeztek Brioniba, hogy ismertessék terveiket Tito jugoszláv elnökkel. E másnap hajnalig húzódó tárgyalást mindvégig rendkívül szívélyes légkörben folyt. A jugoszláv vezetők egy pillanatig sem kérdőjelezték meg a döntés jogosságát. Véleménykülönség egyetlen kérdésben merült fel: Hruscsov személyes jó barátját, Münnichet kívánta Magyarország élére állítani, Titóék viszont Kádár Jánost tartották erre legalkalmasabb személynek. Hruscsov készségesen hallgatott a jugoszláv javaslatra, ellenszolgáltatásként megígérték: a szovjet intervenció megindulásakor "kivonják Nagy Imrét a forgalomból".)

Az idő azonban vésszesen múlik, és másnap hajnalban a szovjet tankok megindulnak Budapest felé. A magyar forradalom eltiprásra félretett. (A nyugati nagyhatalmak ugyanazt a taktikát választották, mint az első intervenciót követően. Nem hiányoztak tehát az éles hangú nyilatkozatok, hasonló hangnem jellemezte az ENSZ időközben összehívott rendkívüli közgyűlését is, de a valódi támogatás kimerült a humanitárius segítségben, illetve a magyar menekültek befogadásában.)

A közel-keleti válság még egy hónapig tart. November 5-én a szovjet kormány közli az angol és francia vezetőkkel, hogy amennyiben az Egyiptom elleni fegyveres intervenciót nem szüntetik meg, a Szovjetunió beavatkozik a harcba Egyiptom oldalán. Másnap létrejön a tűzszünet a harcoló felek között, 7-én Egyiptom lezárja a csatornáát. December 3-án ENSZ-csapatok érkeznek, amelyek felváltják a kivonuló angol és francia egységeket. December 22-én az utolsó szövetséges katonák is elhagyják a válságövezetet. Az egyiptomi válság véget ért.

MARSHALEK NORBERT (III. évf. tört.-népműv.)

1956 alulnézetben - ahogy egy átlagpolgár átélte

Szeretném önök elé tárni egy idős magyar ember őszinte visszaemlékezését az 56-os forradalomról. Pár szót szeretnék mondani életéről. Szegeden született, majd Budapesten telepedett le. 23 évesen harcolt Erdélyben és a Don-kanyarnál négyszer sebesült meg. A háború után 1952-ig a budapesti Katonai Ügyészségen dolgozott. Elbocsájtották, hivatkozva múltjára sehol sem kapott munkát, végül a metróhoz került mint segédmunkás. 1956-ra egy 16 tagú brigád vezetője lett, amelyben lelkészek, a régi hadsereg tisztjei, és egy rövid ideig a volt svájci katonai attasé is dolgozott. A metró alagútban szigetelési munkát végeztek. A brigád tagjai rendszeresen cserélték, nehogy baráti, esetleg politikai kapcsolat lalkuljon ki közöttük.

Röviden szeretném a forradalom eseményeit ismertetni az ő átélése alapján.

1956. október eleje: A megszokott életmód szerint teltek a napok, változásnak semmi előjelét nem tapasztalta. Politizálni nincs lehetőség, hiszen mindenki bizalmatlan, és az információ, ami eljut hozzá, kevés, illetve nem megbízható.

Október 23: A napi életritmusnak megfelelően reggel 6-tól dolgozott és a déli órákban értesült a felszínen folyó eseményekről. A munka végeztével a brigád tagjaival együtt csatlakozott az egyetemi ifjúság menetéhez, amely a Petőfi szoborhoz tartott. A menet, mely felduzzadt, a Bem térhez indult, ő azonban a fáradtság és az éhség miatt hazatért. Este azonban családjával együtt látta a Sztálin szobor ledöntését. Elmondása alapján kiderült, sem ő, sem az ismerősök nem tudták felmérni a megmozdulás méretét, jellegét.

Október 24: Reggel a szokott időben indult el a munkahelyére, hogy felvegye a munkát, útközben értesül az éjszakai eseményekről (a barikádemelésekről és fegyveres harcokról). Szemtanúja a Rádió előtti ÁVH-s katonák meglinccselésének.

Október 25: Szerencsésen megmenekült a Kossuth téri mézszárlásból. Mint volt katonát, a házuk lakói megbízzák, hogy szervezze meg a ház őrzését, védelmét a "csőcselékkel" szemben, akik járták a város és fosztogattak. A kapuhoz 2-2 embert állít, akik szerzett önvédelmi eszközökkel őrzik a lakók biztonságát.

Október 26-30: Viszonylagos nyugalom állt be, az élet a rendes kerékvágásba kezdett visszatérni. Munkahelyén még mindig nem tud dolgozni, így alkalmi munkát végez szomszédjával: a kitört ablakokat, kirakatokat üvegez ki be.

November 3: A helyzetet reménytelennek ítéli meg: családjával felkészülnek, hogy elhagyják az országot ebben a november 4-én bevonuló orosz csapatok akadályozzák meg.

A forradalom leverése után visszatért a metróépítéshez, ahol első feladatuk a halottak, a romok, a szemét eltakarítása volt. Értesülése szerint a metró dolgozói között

nem volt bebörtönzés az új hatalom visszavágásaként. A megtorlás kimerült néhány ember elbocsájtásában. Ő az 1956-os forradalomban aktívan nem vett részt, pedig mint volt katonatisztet megkeresték, hogy vállalja el egy fegyveres csoport vezetését. Hosszas tételődés után így döntött, hogy nem vállalja.

Nem, mert a második világháború frontharcosaként átélte az embertelen pusztításokat, a vak gyűlölet vezette mészárlásokat, az alapvető humanitárius elveket is lábbal tipró megtorlásokat, leszámolásokat, deportálásokat, kitelepítéseket. Tartott a népharag elemi erejű, féktelen megnyilatkozásának lehetőségétől csakúgy, mint az esetleges bukást követő, már ismert, kemény bolsevista retorziótól.

De nem vállalta azért sem, mert látta a forradalom spontán jellegéből adódó szervezatlenségeket; nem rendelkezett elegendő információval az erőket, eseményeket, politikai és diplomáciai döntéseket illetően. Viszont nagyon jól ismerte a szovjetek mindent eltipró, roppant hadigépezetét. Bár maga is lelkesedett, mint háborús tapasztalatokkal rendelkező, jól képzett katonatiszt, nem számolhatott a fegyveres győzelem lehetőségével. (Meg kell jegyeznünk, hogy a volt Horthy-hadsereg legtöbb tisztje ugyanígy viselkedett, s csak kevesen, ők is talán valamiféle hungarus heroizusból, és nem a győzelem reményében ragadtak fegyvert.)

És éppen azért, mert nem látta az orosz tankok feltartóztatásának semmiféle lehetőségét - úgy érezte -, elsősorban négytagú családjának kell a túlélés lehetőségét biztosítania.

Engedjék meg, hogy e rövid visszaemlékezést saját gondolatommal zárjam:

Véleményem szerint nemcsak azok voltak 1956 nagy forradalmárai, hősei, akik fegyvert ragadtak, hanem azok a magyarok is, akik a helyzetet reálisan felmérve némán, látványos tettek nélkül támogatták a forradalmat, és vállalták leveretése után a passzív rezisztenciát, s a kompromisszumokat egy jobb rendszerben, egy tisztességes megoldás reményében bízza.

1956-os irodalom

- Borbándi Gyula: Forradalom vagy ellenforradalom. - Követelések és a programok. Bp. Új látóhatár, 1989.
- Ember Judit: Menedékjog - 1956. Bp. Szabad Tér K. 1989.
- Fejtő Ferenc: A népi demokráciák története. Magyar Füzetek. Bp. 1991.
- A forradalom előzményei, alakulása és utóélete. Magyar Füzetek 7. Párizs. 1984.
- Gosztonyi Péter: 1956, a magyar forradalom története. Bp. 1988.
- Gosztonyi Péter: Föltámadott a tenger... 1956. Bp. Népszava K. 1990.
- Hajdú Tibor: 1956 nemzetközi háttere. Társadalmi Szemle 44 (1989) 8-9 sz. 36-47.
- Korányi G. Tamás (szerk.): Egy népfelkelés dokumentumaiból (1956). Bp. Tudósítások K. 1989.
- Lomax, Bill: 1956. Bp. 1989.
- Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. Bp. 1989.
- Nagy Ernő (szerk.): 1956 sajtója. Bp. Tudósítások K. 1989.
- Ólmosi Zoltán: A Petőfi kör sajtóvitája és a hatalom. 1956 nyara. Múltunk, 37 (1990) 1. 33-61.
- Rainer M. János: Viták a magyar irodalmi sajtóban 1953-1956. Bp. 1990.

NYULASSY ÁGNES

Magyarország és a második világháború

A cím olyan óriási témára utal, amely köteteket töltött meg, és valószínűleg még jónéhány történésznek ad élete végéig kenyeret. Itt most csak néhány gondolat felvetésére jut hely és idő. S mivel - nézetem szerint - objektív történetírás nincs, ezért nézzék el nekem, ha némileg szubjektíven közelítem meg a témát.

Miért lépett Magyarország a második világháborúba?

Trianon után szinte természetes volt, hogy Magyarországon valamennyi politikai erő célként tűzte ki a revíziót, az elvesztett területek - mint Felvidék, Erdély, Bácska, Bánát stb. - visszaszerzését. A békés revízió gondolatánál erősebbnek bizonyult a fegyveres területvisszaszerzés. A harmincas években már előkészületeket tettek rá; az ipari termelés átállítása - főleg az 1938-as győri programmal kezdődően - hadiipari termelésre, a fegyverkezési egyenjogúság elnyerésére irányuló tárgyalások a kisantant országaival (az 1938-as bledi egyezmény), majd az első ill. második bécsi döntés már a revízió megvalósulását jelentette. Nem saját erőből, hanem az olasz és német döntőbírság által kaptuk vissza a Felvidéket, Erdély egy részét és Kárpátukrajnát. E területek ára a "tengely oldalán" való elköteleződés volt. Ez azonban még közel sem volt egyértelmű, ugyanis az angol orientáció időről időre megerősödött. Mutatja ezt Teleki gróf politikája is, amely a revízió megvalósítása érdekében a németeknek adott engedményeket; ugyanakkor kinosan ügyelt arra is, hogy az angol politikusok miként reagálnak a lépéseinkre. Végül döntésképtelenné vált a Jugoszlávia megtámadását ösztökélő német és magyar hadvezetés és ebbéli szándékunktól visszatartani igyekvő angolszász ill. magyar erők között. Teleki a politika áldozata lett, mely politika ingoványos talajnak bizonyult az ő tiszta eszméinek. Magyarország útja egyenesen vezetett a háborúba, amely 1941. április 11-én Jugoszlávia megtámadásával történt. Most már megszállhattuk a délvidéki területeink egy részét is.

Mi volt Magyarország feladata ebben a háborúban?

"Rövidesen sor kerül egy német-orosz háborúra, amelyben nekünk kötelességünk részt venni" - mondta Werth Henrik, a vezérkar akkori főnöke. Tehát a Szovjetunió elleni háborúban mint antikomintern paktum tagja, mint a kommunizmus ősellensége vettünk részt a "hézagmentes keleti arcvonalon" részeként. S ahogy Náray Antal fogalmazott a naplójában, a "magyar hadvezetés a Donnál akarta megvédeni a haza határait", bármennyire is próbálta Bárdossy László miniszterelnök visszatartani őket.

A magyar hadvezetés harcrakészsége, németbarátsága erősnek bizonyult, amelyet természetesen nem hagyott figyelmen kívül Hitler vezérkara. Hitler a háború elején mellőzni igyekezett a magyarokat megbízhatatlanságuk miatt (az angolszászokkal fenntartott kapcsolataik tették azzá), később a német erők gyengülésével aztán egyre

nagyobb áldozatokat követelt mind a magyar gazdaságtól, mind a magyar hadvezetéstől. Keitel tábornok magyarországi látogatásainak következménye az lett, hogy a 2. magyar hadsereget a keleti frontra, a Donhoz vitték. Köztudott milyen körülmények között vívtá harcát ez a hadsereg, mely már az induláskor fegyver- és emberhiánnyal küszködött, majd a "legendás" orosz tél és a partizánok ritkították sorait. Mire a szovjet sereg támadását kellett volna visszaverni, addigra szinte teljesen harcképtelenné váltak Jány Gusztáv katonái. Sem meleg ruha, sem meleg étel, sem fegyver, de még a tiszték sem tudtak harci kedvet tölteni ebbe a pusztá embertömegbe. Az orosz csapatoknak gyerekjáték volt áttörni a gyenge magyar vonalon. Bekerítették és felmorzsolták őket. 1942-43 a szovjet hadsereg megerősödésének ideje volt, mely a keleti fronton fordulatot hozott. Ettől kezdve a németek és szövetségeseik hátrálásra, védekezésre kényszerültek: A 2. magyar hadseregnek csak töredéke térhetett haza, mert aki már említett szörnyűségeket túlélte, annak is egy része orosz hadifogságba esett vagy a visszavonulás során pusztult el a nagy hidegben, s nem ritkán a szövetségek német katonák gofói által.

Később, 1944-ben már a Kárpát-vonal megtartására sem volt erőnk. A II., III., IV Ukrán front feltartózhatalanul vonult Európa belsejébe. 1944 szeptemberétől megkezdődött Magyarország ún. felszabadítása, melyet inkább Magyarország megszállásának neveznék, ha már a szövetséges nagyhatalmak is megszállási és nem felszabadítási zónákról beszéltek.

Miért is nem sikerült megszabadulnunk a németektől?

Németországnak nélkülözhetetlenül szüksége volt Magyarországra attól a pillanattól kezdve, hogy a hitleri tervek gyakorlati megvalósítása megkezdődött. Szüksége volt rá az élelmiszerellátás miatt, hiszen óriási készleteket szállítottunk a német hadseregnek. Iparinövény (kukorica, napraforgó, gabona, cukorrépa) termelésünk a hadsereg érdekeit szolgálta, majd 1942-ben Jurcsák Béla által hozott beszolgáltatási rendelet nyomán beszerzett élelmiszer egy része is a németekhez vándorolt. Szerződés határozta meg, hogy a kőolaj 50%-át, a bauxit 90%-át, a kenyérgabona 80%-át szállítják el a németek. Mikor Németországot már rendszeresen bombázták a szövetségesek, a hadiszempontból legfontosabb gyárakat hazánkba telepítették. De nem szabad kifelejteni azt a tényt sem, hogy a német munkáshiányt is Magyarországról igyekeztek pótolni. Kezdetben a legjobb szakembereket vitték el, később nem válogattak; nőket, betanított munkásokat, munkaszolgálatosokat. stb is alkalmaztak. 1942-43-ban mintegy 25 000 fő dolgozott németországi gyárakban.

A közlekedési útvonalak a német haderő szállításához voltak szükségesek. Még Lengyelország lerohanásakor ellent tudtak állni - Teleki jóvoltából - az ilyen irányú német követeléseknek. Ugyanakkor Jugoszlávia lerohanása már magyar segítséggel történt.

S mire nem voltak jók ezek a vasutak ill. közutak?

A háború végén a németek visszavonulásakor - nyilas segítséggel - megkezdődött a gyárak leszerelése és elszállítása, a műkincsek, a Nemzeti Bank aranytartalékainak

elrablása... De még előtte a zsidódeportálást is ezeken a közlekedési eszközökön hajtották végre. Bár a deportálás a zsidók és magyarok költségén történt, a náci vezetés mégis egy-egy deportáltért 5 000 márkát számított fel a magyar kormányra. Igaz, megfizetnünk készpénzzel nem kellett, mert leírták önhatalmúlag abból az óriási összegből, mintegy 5 milliárd pengőből, amivel az áruszállításokért tartoztak.

Tehát a végsőkéig szüksége volt Németországnak Magyarországra, és nem engedhette meg, hogy idő nap előtt elveszítse szövetségét. Pedig a magyar kormány egy része 1942-től Kállay Miklós miniszterelnökké választásától komolyan foglalkozott a háborúból való kiugrás kérdésével. Próbálkozásai azonban nem voltak eredményesek. Túlfent taktikusan, a magyar érdekek maximális megtartásával akartak kiszállni a háborúból. Azt pedig semmiképpen nem akarták tudomásul venni, hogy a nagyhatalmak már eldöntötték maguk között, kinek-kinek mely terület kerül fennhatósága alá. Ezek szerint nekünk fegyverszüneti tárgyalásokat a Szovjetunióval kellett volna folytatni. De a "vörös rém"-től, a kommunizmustól való rettegés eltántorította a magyar politikusokat atól, hogy tárgyalóasztalhoz üljenek a szovjetekkel és feltétel nélkül megadják magukat. Így 1944 szeptemberében - októberében jutott csak el a magyar kormányküldöttség Moszkvába, amikor az orosz csapatok már Magyarország egy részét elfoglalták... Horthy Miklós kiugrási kísérlete nem sikerülhetett 1944. október 15-én, mert egyrészt igen rosszul lett előkészítve, másrészt mert nem akarták sem az oroszok, sem a németek...

Miért nem sikerült megszabadulnunk az oroszoktól?

A válasz nagyon egyszerű: a Szovjetunió terjeszkedni akart. Bizonyítja ezt a Sztálin - 1941 decemberében Moszkvában folytatott tárgyalása Eden angol külügyminiszterrel, melynek során fény derül arra, hogy - bár a szovjet hadsereg vesztes helyzetben van - Besszarábia és a lengyel, ukrán területek fejében Romániának és Csehszlovákiának határait a magyarok rovására akarja kiterjeszteni. Magyarországra tehát szükség van, mint Németország utolsó "csatolására", akit a háború után bűnösnek lehet kikiáltani, s büntetés nélkül újra megcsonkítani (még a trianoni határokat is megszabdalva). Ezért is nem tárgyaltak olyan készségesen 1944 októberében a magyar küldöttséggel. Gróf Teleki Géza - aki szintén a küldöttség tagja volt, - naplójában leírja, miként húzták-halasztották az időt a szovjet elvtársak, miközben idehaza dühöngött a nyilas uralom és a szovjet csapatok egyre több területet foglaltak el. Így igyekezve minden lehetőséget megszüntetni, ami alapján Magyarország a béketárgyalások idején bármilyen méltányosságra számíthatott volna. Álljon erre példaként Teleki Géza jegyzete: "ahogy Benes 1943 márciusában adta az egész világ tudtára Szent-Györgyi Albert isztambuli útját, - 1944. okt. 11-én, tehát a legtragikusabb időpontban, a moszkvai rádió is közölte az egész világgal (sz.jgy: Németországgal is, bár amúgy is tudott róla!), hogy Magyarország fegyverszünetet kért és tette annak ellenére, hogy a szovjet kormány titoktartást fogadott..."

Miért tudott a Szovjetunió ekkora befolyást szerezni a közép-kelet-európai térségben?

Csak egy magyarázat a több megokolási lehetőség közül. A Brit Birodalom széthullóban van. Anglia nem rendelkezik olyan emberanyaggal, hogy akaratának érvényt tudjon szerezni, s az életet döntő módon befolyásolni tudná olyan területen, amelyet több mint 1 000 kilométer választ el a szigetországtól, amelyhez életbevágó érdekei nem fűződnek, s amely közvetlen szomszédságban fekszik annak az immár 1943 óta nagyhatalomnak számító országnak, amely esetleg veszélyeztethetné még meglevő gyarmati érdekeltségeit. Hasonló indokok (csak távol-keleti térségben) miatt nem áll ki jobban a közép-kelet-európai régió országai mellett az Egyesült Államok sem.

Így kap Szövetséges Ellenőrző Bizottságban a Szovjetunió döntő szerepet a térségünkben. Ezzel megkezdődik Magyarország másik irányú kifosztása, és egy olyan rendszer előkészítése, mely hatalomra jutásával torz gazdaságot, társadalmat, torz szellemi és politikai életet hoz létre.

Kinek volt jó ez a háború?

Erre nehéz lenne válaszolni. Az viszont tény, hogy Magyarországnak semmi haszna nem származott belőle. Embervesztésünk elérte az egy milliót, ezzel meghaladta Franciaországét. Anyagi kárunk 4,5 milliárd dollárra tehető, ez a nemzeti vagyon 40%-át jelentette. És itt hagyott a háború sok-sok megoldatlan kérdést, meghasonlott embert, csonka családokat, árva gyerekeket...

NAGY LÁSZLÓ (IV. évf. történelem-teológia-latin)

Vezérek, diplomaták, érdekszövetségek

(A II. világháború diplomáciai előkészítése)

Előadásom a II. világháborút megelőző diplomáciai előjáték néhány részletét világítja meg, tekintetbe véve azokat a lépéseket is, amelyek egy a világháborút elkerülendő új Közép-Európa koncepcióhoz közelítettek. Az elemzésem másik oldalán pedig azokat a politikai lépéseket vizsgálom, amelyek kizárták, s lehetetlenné tették a háború elkerülésének módzatait, és háborús kényszerpályákat állítottak fel.

A témaválasztást az indokolja, hogy az Osztrák Magyar Monarchia lerombolását követően térségünkben olyan hatalmi-politikai vákuum alakult ki, amit közeli és távoli nagyhatalmak egyaránt válságok-konfliktusok kirobbantására alkalmasnak tartottak.

Ma, amikor a Szovjetunió és gyarmatbirodalma széthullott, ismét előkerültek Közép-Európa gyermekbetegségei, pl.: nacionalizmus, nemzet-nemzetiség viták, határproblémák, elszakadási harcok. Ezért hát a múltat idézni, belőle tanulni kötelességünk és létérdekünk is.

A korszakon belül két témakört állítok egymással szembe:

1. /1934. jan. 26./ Német-lengyel, és a /1939. aug. 23./ német-szovjet megneemtámadási szerződés.

2. A magyar-lengyel kapcsolatok /1936-39/ és a Duna-völgyi összefogás tervezetei.

A Harmadik Birodalom keleti politikáját az foglalkoztatta, hogyan lehet zavart kelteni a kisantant országok gyűrűjében, és Lengyelországot pedig eltávolítani az egyoldalú francia függésből. Szovjetunió megítélése a nyugati hatalmaktól az 1930-as évek elején meglehetősen egyoldalú; a bolsevizmus eltiprására biztatják titkon az újjáéledő német agressziót.

Pilsudski marsall, a lengyel nagyhatalmi politika atyja megbízottjára, Josef Beck ezredesre hagyja a külpolitikai manőverezést. Hitler 1933-ban igyekszik minden szomszédos ország felé békés arculatot mutatni, hiszen nem érdeke a legcsekélyebb katonai incidens sem. Így jött létre május 2-án Wysockival egy találkozó, amely egy békés hangú kommunikét hozott a világnak, elijesztve a preventív háború rémét. Beck szeptemberben sietve Párizsba utazik megnyugtani az aggódó szövetségest, - nincs szó hűtlenségről! Kapcsolatait a náci Németországgal mégis szorosabbra köti Pilsudski, mikor hallván, hogy a franciák is a leszerelésről tárgyalnak a németekkel, beleegyezését adja egy komolyabb deklaráció megkötéséhez. Erre Berlinben került sor 1934. január 26-án. Neurath és Lipski aláírása által. Lényege egymás állandó tájékoztatása, az erőszak teljes kerülése és a közös kérdések együttes elintézése, s a 10 évi érvényesség.

A német közvélemény, a berlini magyar nagykövet a problémák ideiglenes kikapcsolásáról beszél, a lengyel ügy rendezéséről nem mondott le végleg a német politika, hiszen egy keleti Locarno-terv a kezdeményezés szabadságát vette volna el.

Josef Beck, aki a művet magáénak tekintette, kb. 4-5 év békét jóslott eredményképpen, s ebben teljesen igaza lett. Lengyelország erős közép-európai hatalommá válásában, a Szovjetunió és nyugati partnere közötti egyensúlyi politikában viszont nagyon tévedett. Hibázott abban is, hogy nem építette tovább ezt az egyensúly-mérlegpolitikát a keleti szomszéd államokkal, helyette csak egyszerű tiszteletlátogatásokat tesz, s a deklarációt az 1932-es német-szovjet megneemtámadási egyezmény paralelljeként fogja fel. Másik terve a Varsó-Róma tengely, csak ábránd maradt.

Ha Lengyelország egy oroszellenes hadjáratba nem is ment volna bele, mégis a hitleri célok beteljesülését szolgálta, mert sok szerepe lett volna a francia-szovjet katonai egyezmény létrejöttében, ehelyett a Szovjetunió körüli "cordon sanitaire"-hez csatlakozott. Következésként romlott a francia-lengyel és cseh-lengyel kapcsolat, sokat javult azonban Magyarországgal való viszonya, mert ez utóbbi jó partnert látott benne Csehszlovákia elleni revíziós céljaihoz. A Pester Lloyd 1934. január 28-i cikke így ír erről: "mitológikus, metafizikai jelenség ez, titkos irracionális erők működtek itt közre,..."

Öt esztendővel később, mikor a német sajtó lengyelelles kampánya tetőzött, és a szudétánemek közt megszervezték a hírszerzést, és katonai kiképzést meg fegyvereket kaptak, Hitlernek hirtelen fontossá vált az orosz semlegesség kérdése.

Azok az utak, amik végül a Hitler-Sztálin paktumhoz elvezettek, csak manapság kezdenek megvilágosodni, mivel az egyezményt a szovjetek "Sztálin bölcsességének" tartották s tabuként kezelték.

Először is arra kell válaszolnunk, miért jutottak vakvágányra a szovjet-francia angol szövetség kezdeményei?

A legkézenfekvőbb válasz, hogy a Nyugat sose hitte volna, hogy Hitler lepaktál a bolsevik Sztálinnal, főleg miután mindig egy Szovjetunió ellenes kereszteshadjárata akarták rávenni.

Másik ok, hogy Franciaország lebecsülte a proletárállam fegyveres erejét, amint kiderült az 1938-as Csehszlovák konfliktus közben is, amit nem használtak ki komoly, németellenes szerződés megkötésére. 1936-ban a Rajna-vidék megszállása, 1938 Ausztria annektálása, és Csehszlovákia feldarabolása mind engedmény Hitlernek, és kudarc az antant külpolitikának, mert a Szovjetunióval való közös háborúnak sem belföldi, sem lengyel és román belegegyezést nem tudott kivívni.

Berlin 1939. augusztus 8-án garanciát ígér és német szövetséget, s felhívja a szovjetek figyelmét, ha Németországgal szembekerülnek, teljesen egyedül kell majd harcolniuk, mert az antant nagyhatalmak nem segítenek. Ribbentropp utólag azt is közli, hogy szükséges a német-lengyel kapcsolatok válsága miatt a német-szovjet viszony

rendezése is, nyilván itt a területi részesedés előnyeivel kecsegtet a német külügyminiszter.

A Szovjetunió elszigetelődésének további oka Sztálin rémuralmi diktatórikus rendszere, amivel pártellenzékét, tábornoki karának legjavát és a politikai értelmiséget objektíve megsemmisítette. Így például a francia-angol-szovjet szövetség nagy harcosát, Litvinovot is likvidálta, gyengítve a németellenes koalíció lehetőségét. Térrorral stabilizálta birodalmát, amit a CSEKA tartott össze 1936-41 között, félt, hogy egy háborús erőpróba, külső nyomás megdönti azt. A bukás pedig Sztálinnak a lelepleződéssel volt egyenlő, a hatalom elvesztésével. Deutscher elemzése szerint ezzel Sztálin lejáratta magát a Nyugat előtt, ebben megerősíti őt Daricsev professzor is.

Churchill arra a "dilemmára" hivatkozik, ami a németellenes orosz szövetség feltétele miatt volt: az orosz hadsereg átvonulása román és lengyel területeken, vagy a német támadás. A müncheni 1939. szeptember 29/30. konferencia után Hitler előtt világos, ha megtámadja Lengyelországot, rögtön kétfrontos háborút kell vívnia, de ha szövetségre lép az ingadozó proletárállammal, ahol Litvinov helyett a német orientációjú Molotov lett a külügyminiszter, akkor a háború csak egyfrontos lesz.

Augusztus 19-én kereskedelmi hitelről írtak alá szerződést, majd 20-án Hitler köszönti Sztálint és közli Ribbentropp látogatását és azt, hogy a meg nem támadási egyezmény és a külpolitikára vonatkozó külön jegyzőkönyv német részről elfogadott. Moszkvában augusztus 23-án Ribbentropp-Molotov írják alá a szerződést, mely 10 évre szól.

Szövegének lényege: minden egymás közötti támadó fellépés kizárva, háborúban az egyik fél nem avatkozik a másik fél harcába; kölcsönös tájékoztatás; nem csatlakoznak a másik fél ellen irányuló katonai tömbhöz, közös kérdéseknek diplomáciai megvitatása. A Titkos Jegyzőkönyv 4. pontja szerint a két szerződő hatalom háború esetén felosztja egymás között a Baltikum és Lengyelország térségét. Eszerint északon a német határvonal Litvánia északi határa, majd onnantól szovjet terület kezdődik. Lengyelországban pedig a Narew, Wisztula, San folyók a közös észak-déli vonalú határ. Szovjetunió igényt tart ezentúl Besszarabia térségére is, amit a németek nem kifogásolnak. Később 1939. szeptember 27-29-én megkötik az ún. szovjet-német határkijelölési-barátsági szerződést, ami a Titkos Jegyzőkönyvet módosítja úgy, hogy Litvánia teljesen orosz fennhatóság alá esik, Lublin és Varsó tartomány pedig német övezetté vált.

Az új orosz foglalásokkal az ukrán és belorusz többségű lakosság visszakerült az anyaországhoz, így a nemzeti aggodalmak eloszlanak. A Gestapó és az NKVD között operatív együttműködés jött létre, Berfja és Himmler vezetésével, a lengyel agitáció közös elfojtására.

A békés idilli kapcsolat azonban nem tartott sokáig, 1941 június 22-én hajnalban Schulenburg moszkvai német nagykövet átadja Molotovnak Ribbentropp levelét: "A Führer megparancsolta a német fegyveres erőknél, hogy minden rendelkezésre álló

eszközrel hársák el a fenyegetést." Molotov 7 órával az eset után rádióbeszédében méltatlankodva fejezte ki, hogy a német kormány a légcsepélyebb panaszt, vagy kifogást sem emelhetne a Szovjetunióval szemben.

Sztálin, Zsukov vezérkari főnök és Timosenko honvédelmi népbiztos jelentéseinek egyszerűen nem hisz, teljes apátiába esve július 2-án ivott vidéki dácsáján. Parancsokat nem írt alá, nem nyilatkozott, közben a német wermacht gyors behatolást végez.

A mély hallgatást július 3-án töri meg Sztálin rádióbeszédével, melyben kimondja, hogy mindig is tisztában volt a nácik támadó terveivel, és az egyezmény másfél évi nyereség volt a felkészülésre, és a litvániai, lengyel területek pedig stratégiai előnyökhöz juttatták a Vörös Hadsereget. Persze ebből egy szó sem igaz, hiszen a másfél év alatt maga Sztálin okozott a hadseregnek olyan veszteségeket béke idején, amit háború alatt még soha nem szenvedett el az ország. Konkrétan: 5 marsallból 3-at, mind a 17 hadseregparancsnokot, a 28 hadtestparancsnokból 25 főt, és 36 hadosztályparancsnokból 34 főt végeztetett ki, s így főleg az ország nyugati területei maradtak irányítás nélkül.

A grúz diktátor gondolni sem merte volna, hogy Hitler megszegi az egyezményt, s így a támadás teljesen felkészületlen érte, miközben ekkorra már Hitlernek dolgozott egész Európa hadiipara. A szovjet vezetők aggodalmát, kételyét sikerült a náciknak teljesen eloszlatni.

Churchill feladva korábbi véleményét, hogy a szerződést "csak a mindkét országban uralkodó totalitárius despotizmus" hozta létre, július 22-én kijelentette: "minden lehető segítséget megadunk Oroszországnak és az orosz népnek... ez nem osztályháború..." S így a lázas készülődés hevében "a múlt" és történelmi legitimációk sora ülte meg a köztudatot, pl.: a Hitler-Sztálin paktum determináltsága, mivel a nyugat 1939 előtt minden szovjet közeledést ignorált, vagy az orosz nép győzelmének feltétlensége.

2. Mint a fentiekben leírtam, az 1934. januári német-lengyel deklaráció nagy helyeslést váltott ki a magyar közélet szinte minden fórumán, és a barátság a két nép között a háborút megelőző szakaszban főként kulturális és gazdasági szempontból volt sikeres. A politikát inkább csak plátói szerelem éltette, soha nem született katonai vagy diplomáciai okirat a két állam között.

A fraternizálás terén a Mickiewicz Társaság, a Magyar-Lengyel Szövetség és a Lengyelbarát Főiskolai Hallgatók Egyesülete volt a hangadó, de szinte az újságírás egésze is tüntetően ad hangot mellette a korszakban, és ez jócskán aggasztja a német szövetségeseket. E társaságok ülései 1939-ben a lengyel-német viszony elmergesedésekor a germanofil örület tényleges ellenpontját képviselték, hangoztatták a magyar külpolitikai önállóságot, egy egységes Közép-Európa szükségéről beszéltek, amit a nemzetközi diplomácia fegyvereivel kell kivívni. Horthy is a független külpolitikát helyesli és az olasz, német szimpátia mellett a kormányzó szavai szerint "igazi barátság törvénye köt össze bennünket Lengyelországgal, mely évszázados megszakítás után újból szomszédunk lett." Janusz Radziwill herceg Budapesten az Apponyi Albert Társaságban a lengyel

külpolitikai célokról beszél, s hallgatóságában ott ül Bethlen István, Kánya Kálmán, Lukács György, Korniss Gyula, Bárczy államtitkár és a lengyel követ.

A Magyar Vadász Szövetség találkozója a határszélen lengyel kollégáikkal szinte politikai tiltakozásnak tünt Berlinben.

A magyar politikusok közül Gömbös Gyula fordult komoly tervvel a lengyelek felé: 1935 szeptemberében Berlinben járt és előadta a német-magyar-lengyel blokk koncepcióját, amit ellencsapásként hozott a cseh-francia-szovjet egyezményel szemben. Berlinben persze rögtön elutasították ezt, és Varsó sem fogadta el, hiszen éppen folytak a román-szovjet külügyi tárgyalások, s ha Beck felmondta volna a lengyel-román szövetségi paktumot, ezzel Bukarestet Moszkva karjaiba lökte volna. Tehát a lengyel-magyar közeledést végig nehezítette, hogy Magyarország revanstörékvései Erdély miatt Bukarest és Varsó kapcsolatának sziklafalába ütköztek. Románia, hogy ellensúlyozza Magyarországot revíziós nyomását, 1939. március 21-én gazdasági szerződést köt Berlinnel.

Gömbös újabb terve pedig, amelyben a fenti államokhoz képest még Ausztriát is beiktatta, nem tetszett az Anschluss tervekét szövő Hitlernek, aki a németlakta országokat nem egyszerűen szövetségesnek akarta látni, hanem a Harmadik Birodalom szerves részének.

Lengyelország magyarbarát lépései közé számított, hogy Beck mindent elkövetett Titulescu román külügyminiszter megbuktatása érdekében, ugyanis őt tartotta minden magyarellenség megtestesítőjének, és vállalta a békés közvetítő szerepet a két állam között. Emellett Csehszlovákiával szemben közösen területi követeléseik voltak mindkét kormánynak, s érdekazonosság állt fenn Ausztria függetlenségében a kisantanttal, valamint egy keleti paktummal szemben.

Újabb próbálkozás volt a "dunai paktum", mely mögött Mussolini állt, célja Itália befolyásának erősítése Németországgal szemben, Ausztria függetlensége, revízió a kisantanttal szemben, olasz-lengyel szimpátia, nyílt csehszlovák és jugoszlávellenség. Ez a terv a Mussolini-Laval egyezmény /1935. jan. 7./ hatásaként elvesztette revíziós jellegét, sőt inkább a státus quó konzerválja, ezért Magyarország feltételeket szab, Varsó elvben igent mond, remélvén, hogy így kimarad a keleti paktumból, Jugoszlávia pedig tartózkodott, nem hitt ugyanis abban, hogy e paktum jó alapja lehet a kisantant és Olaszország viszonyának rendezésére. A dunai paktumban Franciaország a kollektív biztonság és kölcsönös segítség elvét akarta életre hívni, ami a keleti paktum lényege is volt egyben. Lengyelország végül németellenesnek tartva ezt a biztonsági koncepciót, nem fogadta el. Németország 1935. március 16-án az általános hadkötelezettség bevezetésével válaszolt Mussolini és Laval művére, amiben a revíziós erőik látták céljaik tényleges képviselőit. Bukarest számára jobb volt az Anschluss, mint a Bécs-Budapest unió olasz felügyelettel; Jugoszlávia hasonlóan vélekedett.

Mussolininek 1935. április 11-én Stresában sikerült szövetségesei rokonszenvét visszaszerezni, mikor elérte az I. világháborús békeszerződések klauzulájának eltörlését, és abesszíniai vállalkozásainak angol-francia tolerálását.

Az 1935-36-os év új egységtervét Milan Hodza cseh miniszterelnök hozta létre, s benne "a dunai államok agrárterményeinek feleslegét szeretné Nyugat-Európa piacain értékesíteni". Az üzleti problémák megszervezésére Bécsben alakítanak egy agrárhivatalt, s a bevételekből a cseh ipart finanszíroznák.

Első feladatként a római jegyzőkönyv államai és a kisantant tagjai közötti kapcsolatfelvétel szükséges, amit Schuschnigg kancellár vállalt el, természetesen minden politikai és revíziós közvetítés nélkül. Az ellenhangok nem vártak magukra sokáig. Mussolini rossz szemmel nézett a cseh-magyar közeledésre és tiltakozik a "stresai fronthoz" való visszatérés miatt. Ehelyett gr. Bethlen István 1927-ben tervezett 4-es blokkját tartja mintának. Berlin inkább a jugoszláv kapcsolatok javítását ajánlja Horthynak, és Varsóban a német agressziót Prága felé próbálták előmozdítani, tehát nem kívánatos a magyar-cseh-osztrák tárgyalás. Francia részről kevés támogatást kapott Hodza javaslata, amennyiben a gazdasági és vámegegyezmény nem sértette a francia befolyást. Hodza talán nem látta elég világosan, hogy a kisantant csoport lassan csak papíron létező szervvé vált, s angol, francia támogatás nélkül az olasz, német külpolitika a térségben teljes túlsúlyra jutott.

Minden Duna-völgyi elképzelés gyanús volt az érdekelt felek valamelyikénél. Ha cseh eredetű volt a terv, akkor a "status quo" fennmaradását, francia érdekek kiszolgálását látták mögötte, ha magyar szerzője volt a gondolatnak, akkor pedig területrevíziót, föderáció útján visszavágyott magyar szupremációt láttak benne a gyanakvó szomszédállamok. "Gyanakvás és elutasítás nemcsak külső jelenség volt, mert például a Hodza tervnek a cseh Agrárpártban is voltak ellenzői." Az antifasiszta összefogás lehetséges erői akár a belpolitikában, akár a nemzetek közti külpolitikai szinten szétforgácsolódtak. Az egymást figyelő, de meg nem értő kormányzatok politikájából a náci dominancia békéje született. Hitler szavai szerint: "Mindegyik a maga szomszédjára vigyáz. Az egyik nem érti a másikat és az egyik gyűlöli a másikat. Ellenszenvükből rend születik, s a kölcsönös gyűlöletből az általános béke."

CSORDÓS ALBERT (IV. évf. történelem - népműv.)

Magyarország hadbalépésének háttere és okai, a kassai bombázás

1941. április 3-án hajnalban gróf Teleki Pál miniszterelnök önkézevel vetett véget életének. Ha már politikájában nem tudta a katasztrófa felé vezető utat megakadályozni, legalább a halálában és búcsúlevelében próbált mementót állítani az országnak. Nem sok sikerrel. A "búcsúlevelét" Horthy Miklósnak szövege: "Szószegők lettünk - gyávaságból - a mohácsi beszéden alapuló örökbéke szerződéssel szemben. A nemzet érzi és mi odadoztuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk - mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! a legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok - Teleki Pál".

Ennek ellenére Magyarország néhány nappal később részt vett Jugoszlávia lerohanásában és pár hónappal utóbb 1941. június 27-én a Szovjetunió ellen indított háborúval tényleges résztvevője lett - a végleges elkötelezettség alapján. A háborúba lépés bukása volt egy külpolitikai programnak, s egyben a horthyzmusnak is. De mindez olyan körülmények között valósult meg, hogy Németország gyanúja is föléledt a magyar vonakodó politika miatt, és még ezt is kompenzálni kellett az elkövetkezendő időszakban. Ez nem volt könnyű, hisz Magyarország északi szomszédja az akkor fasiszta szlovák állam, déli szomszédja 1941 tavaszától a fasiszta horvát usztaza állam, keleti szomszédja pedig Románia - a nagy vetélytárs -, akivel együtt vett részt a Szovjetunió elleni háborúban. Így szűkebb környezetünkben is kialakult a németbarát államok gyűrűje. Megbukott a magyar katonai koncepció is, hisz a kezdeti távolmaradás helyett egyre több és több erővel vettünk részt a háborúban. A kudarc tökéletes volt.

Kétségtelen, hogy a Szovjetunió elleni hadbalépés megpecsételte országunk sorsát. A casus belli - mint történelmünk során oly sokszor, most is adott volt: az 1941. június 26-i kassai bombázás. Arról, hogy az elkövetők milyen náciohoz tartoztak és mi vezérelte őket - visszaemlékezések, újságcikkek és neves történészek kutatásai felhasználásával szeretnénk tisztább képet adni.

Horthy Miklós kormányzó a következőképpen emlékezik: "Amióta a háború tüze Európában fellángolt, minden igyekezetem arra irányult, hogy Magyarországról, mely az első világháborúban oly sok vért áldozott, az újabb vérvesztéseget és szenvedést lehetőség szerint elhárítsam. Az volt a meggyőződéselem, hogy a trianoni igazságtalanság jóvátétele, az igazságosság elvének érvényesülése útján háború és vérontás nélkül is keresztülvihető, és hogy előbb-utóbb be is következik.

Hitler is elégedetlen volt magatartásunkkal. Ő azt kívánta, hogy a balkáni háborúban mi is részt vegyünk; ehhez azonban nem járultam hozzá.

Grigore Gofencu, az akkori moszkvai román követ a következőképpen látta: A Birodalom és a Szovjetunió között bekövetkezett szakítás magával rántotta a háborúba Olaszországot, Romániát, Magyarországot, Szlovákiát és Finnországot a Szovjettel szemben. Németországnak sikerült, hogy azokra a népekre, melyeket nyomása alatt tarott, rákényszerítse akarátát: az egyiket behajította a háborúba, a másikra ráerőszakolta, hogy szolidaritását valamilyen tettel tanúsítsa. Részvételük a háborúban olyan szükségzerűség következménye volt, melynek hatása alól egyikük sem vonhatta ki magát... A németek oldalán való hadbalépés annyit jelentett, hogy az illető állam fennmaradása érdekében megfizette a biztosítási díjat... tudták, hogy a győzelmük nem az ő győzelmük, és hogy a "nagy hadsereg" válogatott csapatainak csak egyetlen kiváltságában osztozkodhatnak: a hősi halál dicsőségében."

A cél nem Európa megmentése a bolsevizmustól, hisz Hitler a Mein Kampf-ban olyan világosan elárulja annexióis törekvéseit, hogy később hangoztatott alkalmi jelszavaival semmi hitele sem lehetett.

Mi amennyire csak lehetett, addig kivontuk magunkat a Hitler által óhajtott korlátlan szövetség megkötése alól, és még 1941. június 22-e után is erre a politikára tettünk kísérletet. Közvetlenül a német támadás megkezdése után ismét kaptam olyan levelet Hitleről, amilyent az ember kelletlen érzéssel, vonakodva bont fel. Azt kívánta, hogy üzenjünk hadat a Szovjetuniónak... Bárdossy miniszterelnök még a diplomáciai összeköttetés megszakítására sem volt hajlandó... s mikor Jagow német követ a külügyminiszteri sajtóiroda közleményéből értesült erről, azonnal felkereste Bárdossyt és kijelentette, hogy a diplomáciai kapcsolat megszakítása a legkevesebb, amit Berlin a magyar kormánytól vár.

Június 23-án ismét összeült a minisztertanács és megtárgyalta Werth Henrik vezérkari főnök előterjesztését, mely haladéktalan hadüzenet érdekében foglalt állást. Hivatkozott arra, hogy Románia máris belépett a háborúba, úgyhogy Magyarországnak ahelyett, hogy egész Erdély megszerzésére nyílnék kilátása, vonakodásával a bécsi döntésben visszakapott részeket is kockára teszi...

A határozat az volt, hogy a diplomáciai kapcsolatot megszakítjuk, de tovább nem megyünk.

Június 26-án az a hír lepett meg bennünket, hogy Kassát és Munkácsot bombatámadás érte. Werth vezérkari főnök jelentése szerint az azonnali vizsgálat azt állapította meg, hogy a támadást szovjet repülőgépek hajtották végre. Egy bombarepesz darabon a leningrádi hadiszergyár jegyét ismerték fel. Ezzel a "kihívás" bekövetkezett, és június 27-én megjelent a hivatalos nyilatkozat: "Magyarország felségterületén végrehajtott, nemzetközi jog-ellenes, ismételt szovjetortosz légitámadás miatt a Szovjetunióval hadiállapotban levőnek tekinti magát."

Nem kímélhetem meg Bárdossyt attól a szemrehányástól, hogy azokban a válságos napokban eltitkolta előttem moszkvai követünk egyik táviratát, melyről csak három évvel később értesültem. Ekkor Bárdossy, nyomatékos kéresemre, be is ismerte a tényt.

Kristóffy követ távirata azt a jelentést tartalmazta, hogy Molotov Magyarország semleges magatartása esetére az erdélyi kérdésben a szovjet támogatást helyezte kilátásba. Ennek az ajánlatnak a komolyságára vallott, hogy követségünknek június 23-át követően még nyolc napon át lehetővé tették, hogy a szokásos rejtjeles táviratok útján érintkezzék Budapesttel. Moszkva ezen kívül erőlyesen cáfolta, hogy a magyar városok ellen intézett "kihívó" bombatámadásokat szovjet repülőgépek hajtották végre. Moszkva cáfolata - szemben saját vezérkari főnökünk jelentésével - megfelelt a valóságnak. Erre a késérű megállapításra a tények kényszerítettek. Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár 1944-ben olyan titkos összejátszásról tett nekem utólag jelentést, amelyennek lehetőségével sohasem számoltam. Az előzmények közvetlen ismerete alapján mondta el Bárczy, hogy Krudy Ádám repülőszázados, a kassai repülőtér oktatótisztje írásban jelentette Bárdossy miniszterelnöknek, hogy ő saját szemével látta, hogy a bombákat német repülőgépek dobták le. Időközben azonban a hadiállapot már beállott. Ezért aztán Bárdossy Krudy századost hallgatásra intette és figyelmeztette, hogy ellenkező magatartása ránézve kellemetlen következményekkel járhat. A miniszterelnökség tisztviselői is parancsot kaptak, hogy hallgassanak. Elméletileg ugyan nem teljesen kizárt az a lehetőség, hogy Krudy repülőszázados 1941. június 26-i megfigyelése esetleg téves volt, ez azonban két okból is valószínűtlen. Vezérkari főnökük éppúgy kívánta volt, akárcsak Hitler, hogy részt vegyünk a háborúban. Mindkettőjüknek tehát, hogy úgy mondjam érdekében állott, hogy az a kihívás ... valóban bekövetkezzék. Másrészt ismeretes, hogy milyen gyenge lábon állt az orosz légierő különösen akkor, a gyors visszavonulás napjaiban. Nyilvánvaló, hogy az oroszok összes bevetésre alkalmas gépeiket az előnyomuló ellenség ellen fordították, és nem rendelkeztek olyan felesleggel, hogy olyan állam városainak bombázására gondoljanak, amelynek semlegessége kétségtelenül érdekükben állott. Ez tehát a Szovjetunióval szemben bekövetkezett hadba lépésünk hiteles története." - emlékezik Horthy Miklós. Most nézzük, hogyan reagált a sajtó: Győri Nemzeti Hírlap - 1941. június 27. "Szovjet repülőgépek galád támadása Kassa és egy robogó gyorsvonat ellen" - címmel jelent meg az MTI tudósítás, melynek tartalma: "A vörös repülőgépek csütörtök délután eléggé el nem ítéhető, galád orvtámadást hajtottak végre Magyarország egyik városa és egy határ közelében robogó gyorsvonat ellen..."

Náray Antalnak, a Honvédelmi Tanács vezértitkárának véleménye: "Az 1941 évi június 26-án bekövetkezett, és mind a mai napig kiderítetlen kassai légitámadás, véleményem szerint, elhirtelenkedett elhatározásra bírta Bárdossyt, de mint mondta nekem - csak a vezérkar unszolására, kis erővel és csak a magyar határ védelmére legfeljebb a Dnyeszter vonaláig kíván előremenni."

"...Nem a kényszerűség, nem a véletlen és nem a náci fenyegetés, hanem a Horthy-rendszer katonapolitikai célkitűzései vitték a vezérkart és a kormányt, az országot Németország szolgálatába, a második világháború katasztrófájába... Célunk a kassai provokáció technikai végrehajtásának feldolgozása - mondja Ölvedi Ignác. Továbbá az új

tanúk meghallgatásával, a tethely meglátogatásával eddig még nem közölt dokumentumok közreadása. Az első, amit ismételtelen hangsúlyozni kell: a dokumentumok és a tények arról tanúskodnak, hogy a Szovjetunió elleni hadbalépés 1941 nyarán nem volt végzettszerűen elkerülhetetlen. A német hadvezetés Magyarországgal kapcsolatos tervei akkor a távolmaradást is lehetővé tették, de a magyar katonai vezetést ez nem elégítette ki, és mindenáron aktív szerepre törekedett. A német főparancsnokság a "Fall Barbarossa"-ban csak Románia és Finnország aktív részvételével számolt. Németországnak nem magyar katonai segítségre, hanem a búzára, húsrá, vajra volt szüksége. Werth Henrik gyalogsági tábornok azonban állandóan ostromolta a politikai vezetést, hogy önként és azonnal, még a támadás megindulása előtt csapatokat ajánljon fel a Szovjetunió elleni háborúhoz.

Bárdossy miniszterelnök Werth előterjesztésére ekkor még kiterő választ adott, így a magyar katonai klikk elégedetlen volt a kormány várakozó álláspontjával. Kevésnek tartotta az országnak szánt kiegészítő szerepet és a maga vonalán lázasan folytatta a hadbalépés előkészületeit. A bekapcsolódás érdekében aktívan tevékenykedett a magyar vezérkar mellé rendelt OKH (Oberkommando des Heeres) törzs és annak parancsnoka, Himer vezérőrnagy. Werth gyalogsági tábornok a hadtestparancsnokok értekezletén és az 1941-es törzsszvetelési gyakorlaton is önállóan cselekedett, a kormány döntése és jóváhagyása előtt elhatározta a Szovjetunió elleni hadba lépést Németország oldalán, egy olyan hadsereggel, amelynek felszerelése, fegyverzete, motorizálása és kiképzési színvonala is messze elmaradt a kor hadművelleti követelményeitől. A katonapolitikai helyzetet úgy értékelte, hogy az országnak nincs más választása, mint a háborúba való belépés, mert azt egyébként sem kerülheti el. Javasolta Bárdossynak, hogy haladéktalanul lépjen érintkezésbe a német kormánnyal és tegyen formális ajánlatot a német-orosz háborúhoz való önkéntes csatlakozásunkra."

Nézzük meg, hogy 1941. május végén és június közepén keletkezett jelentések milyen helyzetet jelentenek a Szovjetunió szándékáról: "Miután az orosz hadsereg a jelenlegi állapotában egy nagyszabású háború viselésére nincs felkészülve, a szovjet kormány mindenképpen el akarja kerülni a Németországgal való fegyveres konfliktust. Az orosz erők jelenlegi helyzete a magyar határral szemben majdnem azonos az 1940. szeptemberi-októberi helyzettel. A Szovjetuniótól távol áll minden támadó szándék és Sztálin személyileg, áldozatok árán is a békés megegyezésre törekszik. De Werth figyelmen kívül hagyta beosztottjainak nagyon tárgyilagos értékeléseit, a kormányt azokról nem informálta, az adatokat meghamisítva mindenáron szovjet támadó szándékot igyekezett bizonyítani.

Werth-hez hasonlóan Sztójay Döme Magyarország berlini követe is állandóan sürgette az önkéntes felajánlkozást. Azt hangsúlyozta, hogy Romániával szemben lemaradunk és elveszítjük Hitler kegyeit. Ugyanakkor azt is elismerte, hogy német részről egyenesen kerülni kívánják, hogy a Szovjetunió elleni háborúban részt vegyünk és hogy Magyarországnak más szerep jut, mint Finnországnak és Romániának. A súlyos

gazdasági helyzetet látva a náci hadvezetés ennek megoldásában, enyhítésében szánt aktív szerepet és várt maximális segítséget az agráripari Magyarországtól.

A minisztertanács 1941. június 14-i határozatában az önkéntes csatlakozást a Szovjetunió elleni háborúhoz elvetette. 1941. június 22-én hajnalban 3 óra 15 perckor Németország és Románia megindították csapataikat a Szovjetunió ellen. Horthy és a miniszterelnök is örömmel fogadták a hírt; a német fegyveresek győzelmét kívánták, de Magyarország esetleges belépéséről, a hadműveletekben való részvétel szándékáról említést vagy utalást nem tettek, ennek elmaradása miatt nem sajnálkoztak. Werth és Himmler karöltve lázasan keresték, kutatták a belépés lehetőségét. Június 22-én 17 óra 15 perckor Himmler tábornok tájékoztatta Paulus tábornokot a magyar szándékról és arról, hogy szükség esetén mely alakulatok vethetők be. Az információ rövid időn belül Alfred Jodl vezérezredeshez, a német véderő vezérkarának főnökéhez jutott. Ő 18 óra 21 perckor a következőket válaszolta: "Minden magyar segítséget bármikor elfogadunk. Nem akarunk semmit követelni, de köszönettel vesszünk mindent, amit önként felajánlanak. Szó sincs arról, hogy Magyarország esetleges részvétele elől elzárkóznánk."

1941. június 23-án Kárpátalján és Kassán megkezdődtek a csapatmozgások, az erők előrevonása a határhoz. Június 23-án összeült minisztertanács - a vezérkar főnökének azonnali hadüzenet és hadbalépést követelő beadványát elvetette. A határozat értelme hasonló a június 14-ivel: Magyarország önként nem csatlakozik a Szovjetunió elleni háborúhoz. Ugyanakkor Bárdossy László előterjesztésére Moszkvával megszakítottuk a diplomáciai kapcsolatot.

A szovjet kormány a rendkívül nehéz helyzet ellenére talált lehetőséget arra, hogy kinyilvánítsa békés szándékát és jóindulatát Magyarország iránt. Molotov külügyi népbiztos magához kérte Kristóffy Józsefet, az ország moszkvai követét és kifejezte azt a reményét, hogy Magyarország semleges marad. Majd kérte a követet, hozza kormánya tudomására, hogy a Szovjetunióknak nincs területi követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben. Molotov kijelentette, hogy "Oroszország már el is feledte, hogy Magyarország csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, nem lát semmi okot arra, hogy Magyarország Oroszországgal háborúba keveredjék. Magyarország a jövőre nézve is számíthat egész Erdély visszaszerzése érdekében Moszkva teljes támogatására, ha a két nagyhatalom között kitört háborúban semleges marad." A sürgöny június 24-én hajnalban érkezett Budapestre. Bárdossy Moszkva békés, jóindulatú szándékát még csak figyelemre sem méltatta. Június 24-én kelt szárnyra az a hír, ami Bárdossy is hatással lehetett, hogy Magyarország északi szomszédja, Szlovákia is hadat üzent már a Szovjetunióknak június 23-án és bejelentette, hogy két hadosztállal támogatja Hitler Szovjetunió elleni hadjáratát.

Erdmannsdorf német követ Bárdossyval folytatott megbeszéléséről készített feljegyzését a német külügyminisztériumnak 24-én 15 óra 45 perckor továbbította. Jelentésének utolsó mondata: "A miniszterelnök fejtegetéseit azzal az ismételt kéréssel

zárta, hogy diplomáciai úton kéri annak közlését, kívánatos-e a magyar hadsereg részvétele, és ha igen, milyen erővel." Bárdossy ugyanis a diplomáciai szokásoknak megfelelően a német kormánytól várta a felkérést a hadba lépésre, azaz tudni akarta, hogy mit kérnek a németek és mire számíthat. Német mondott tehát a német-magyar vezérkarok közös beléptetési akciójára. Ez volt 1941. június 24-e legnagyobb meglepetése.

Ettől függetlenül a behívások, a csapatok mozgatása és felvonultatása csendesen folytatódott.

1941. június 25. A háborúba ezen a napon belépett Finnország, Spanyolország pedig bejelentette egy önkéntes hadosztály felállítását és harctérre küldését. Románia és Szlovákia a két rivális hadba lépése minden bizonnyal ingerelhette Bárdossyt. Ő azonban mindezek ellenére továbbra is kitartott a június 14-i határozat mellett, hogy Magyarország csak akkor lép be, ha erre Németország felkéri.

Így tehát Werth minden kísérlete, hogy megnyerje ennek a magyar miniszterelnököt, kudarccal végződött. Ezért új utakat kellett keresni "casus belli" konstruálására, amely lépésre kényszeríti a náci kormány hivatalos felkérését váró magyar politikai vezetést. A események menete arra enged következtetni, hogy a döntés Kassa bombázására minden bizonnyal szintén ezen a napon - június 25-én született meg. 1941. június 26. Kassa és Bustyaháza. Országunk szép, derűs napra ébredt. Állampolgárai nem sejtették, hogy ez történelmünk ominózus napja lesz. Kassa felett - a csapatmozgások miatt háborús képet mutató városban - 1941. június 26-án 13 óra után megjelent három bombázógép. A repülőgépek délkeleti irányból jöttek, törzsükön jól kivehető volt a tengelyhatalmak hadirepülőgépeinek összefüggő sárga gyűrűje és a szárnyak végeinek sárga sávja, felségjelüket azonban letakarták vagy lemázolták. A környező hegyeken felállított figyelők észlelték, de azokat a sárga gyűrűnek megfelelően "saját"-nak minősítették. A tengelyhatalmakhoz tartozó repülőraj a kassai dóm elhagyása után, továbbra is északnyugat felé tartva, harcrendjén igazított és 13 óra 7 perckor megkezdte a város bombázását. A kötelék 29 bombát dobott le. A légitámadásnak 29 halottja, 14 súlyos és 48 könnyű sebesülte volt. A bombavetés hossza - légvonalban - 800-1000 méter volt. A feladatot körülbelül negyven-ötven másodperc alatt elvégezték. Mire a légvédelmi lövegek kezelői elfoglalták helyüket és jelentették, hogy "tűz kész"-ek, a repülőgépek már a hegyoldal fölött voltak. A bombázás befejeztével a repülőkötelék Bankó felé húzott, majd balra, illetve délre fordulva, a város déli peremét érintve 13 óra 9 és 10 perc között elhagyta annak légterét. 16 óra után részletes jelentés érkezett Csejty alezredestől az Országos Légvédelmi Parancsnokságra: "az alacsony repülési magasság és a derült idő ellenére sem a támadók felségjelzéseit, sem pedig a repülőgépek típusát nem állapították meg."

Csejty tehát az Országos Légvédelmi Parancsnokságra küldött tájékoztatásában ismeretlen repülőgépekről jelentett, kiemelve a támadók meg nem állapítható nemzetiségét és géptípusát. A hivatalos tájékoztató, amit az MTI, a rádió, a sajtó és a

csapatok kaptak a vezérkartól, egyértelműen arról beszélt, hogy "orosz repülőgépek bombázták Kassát." Azért kellett a jelentésnek először a vezérkarhoz befutnia, hogy az kifoghassa a szelet a vitorlából. Így lehetett csak biztosítani, hogy ne az "ismeretlen repülőgépek bombázták Kassát" kerüljön a nyilvánosságra, hanem az, amit Werth jóváhagyott és kitervezett. A hír Budapestre érkezése után olyan gyorsan peregetek az események, mintha egy előre elkészített forgatókönyv alapján irányították volna azokat.

A tábormokok nem kivizsgálást követeltek, nem kértek újabb jelentést Kassáról, hanem azonnali rohamra indultak a hadba lépés kikényszerítésére. A honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke a kormányzóhoz utazott. Fellépésük ugyanaz volt: lemondanak mindketten, ha ezután nem kerül sor aktív cselekvésre. Bárdossy feladta a német felkérést váró álláspontját, ő is azzal a javaslattal jött, hogy Kassa bombázása legyen az ürügy a Szovjetunió elleni hadba lépésre. Horthy közölte: "lesülne az arcomról a bőr, ha nem válaszolnánk a kassai bombázásra." Az államfő és a miniszterelnök tárgyalása során fel sem merült, hogy az eset provokáció is lehet. A minisztertanács a bombázás után mintegy két órával ülhetett össze. Bárdossy a dokumentumok szerint a minisztertanácsot nem tájékoztatta: egyrészt a Molotov üzenetéről, másrészt a német felső katonai vezetés Werth által június 24-én tolmácsolat kéréséről, illetve a német követelt folytatott 24-i beszélgetéséről, ami esetleg gondolkodásra készítette volna a miniszterek egy részét. Minden különösebb bevezetést mellőzve előadta, hogy Kassa ellen a támadást orosz repülőgépek hajtották végre. Bárdossy az összefoglalójában nem szavaztatta meg, maga mondta ki, hogy a minisztertanács egyetért a hadiállapot deklarálásával. Horthy ezt megelégedéssel vette tudomásul. Cselekedetei ellenére Bárdossy egy magánbeszélgetésben a rá jellemző intellektuális aroganciával közölte: csupán öt percre volt szükségem, hogy levonjam a megfelelő következtetéseket... Arra a megállapításra jutottam: a németek elhatározták, hogy Magyarországot beléptetik a háborúba. A tábormokok a németek oldalán álltak, a kormányzó pedig az ő befolyásuk alatt. Az országnak tehát nincs választási lehetősége, mert nem ura akaratának. Előbb vagy utóbb engedni kell és legbölcsebb politika a legkevesebbet adni, nem kelteni gyanút, nem provokálni Németországot."

Másnap, június 27-én a magyar légierő megtörtlő bombázást hajtott végre a szovjet határmenti objektumok ellen. De 27-ére Bárdossy is megtudta, hogy provokáció volt az előző napi esemény, ugyanis június 26-án a késő esti órákban vehette kézbe Krúdy Ádám levelét, melyben a százados a miniszterelnök tudomására adta, hogy a támadók német géptípusokra hasonlítottak és a tengelyhez tartozó repülőgépek egységes sárga jelzését ismerte fel rajtuk. Ezek után Bárdossy így nyilatkozott: "ha a gépek németek voltak, ez még inkább arra utal, hogy be kell lépni a háborúba, mert ez a németek kívánsága."

Mérlegelve a bemutatott dokumentum-részleteket, megállapíthatjuk, hogy a náci vezetés részéről Magyarország belépése érdekében közvetlen kényszert nem alkalmaztak. Az államfőre és a kormányra nyomást Bartha és Werth tábormokok, illetve az ország berlini követe, Sztójay Döme gyakorolt. Valóban mindhárman országos állami tisztiségük

által biztosított joguk és hatáskörük összes lehetőségét kihasználva mindent elkövettek, hogy a kormányt a hadba lépés szükségességéről meggyőzzék. A főszerepet a vezérkar játszotta. Azt, hogy a hadba lépés katasztrófát is jelenthet, hogy a háborút nemcsak megnyerni, hanem elveszíteni is lehet, figyelmen kívül hagyták. Következtetésünk: ha a magyar katonai vezetés nem akar mindenáron részt venni Hitler Szovjetunió elleni háborújában, Kassa bombázására nem kerül sor. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a kötelék nem hadicélokot bombázott, hanem postahivatalt, amely nem 1941 júniusában nem volt szerepe a háború vezetésében. A légitámadás tudatosan elkerülte a katonailag fontos objektumokat. A provokáció szervezői és végrehajtói is nagyon vigyáztak arra, hogy a Szovjetunió ellen szövetséget fasiszta államok hadmozdulatai még csak zökkenőt se szenvedjenek. Nem véletlen akcióval, hanem tervszerűen előkészített provokációval van tehát dolgunk. Adatot szovjet repülőgépek 26-án délutáni berepülésére Magyarország légtérébe a hatásvadász őrzők és a határra felvonultatott egységek jelentései között nem találtunk. Az orosz támadásra utaló hivatalos közlések ellenére széles körben elterjedt a hír: a németek bombázták Kassát, hogy belekényszerítsenek bennünket a Szovjetunió elleni háborúba. Mintha csak ennek ellensúlyozására dobtak volna be valaki, olyan hírek kezdtek terjedni, hogy nem németek, nem oroszok, hanem a szlovák hadseregből dezertált és a Szovjetunióba szökött pilóták bombázták Kassát. A szlovák változat egy dokumentum nélküli, tudatosan terjesztett, rémhírekre épített koncepció. Szlovákiának 1941 júniusában ilyen mérvű bombázás végrehajtásához a technikai feltételei sem voltak meg.

Egy-két szót ejtsünk a bombákról és a repeszekről is. Azt a hamis tényt, hogy "orosz repülőek bombázták Kassát" a vezérkar illetékes tisztviselői egy első világháborús Putyilovszki zavod felíratú orosz bombával kívánták tanúsítani. A Kassára hullott 29 bomba közül egy (a Kis utca 3. számú ház melletti) nem robbant fel. Ennek kellett volna bizonyítania a szovjet származást. Mivel a kormány nem követelt kivizsgálást, kiásták és július 5-én felrobbantották. Erre a napra meghívták Kassára a Budapestre akreditált katonai attasékat. A korabeli sajtó nagybetűvel hozta: "Itt a bizonyíték a szovjet támadásra: Putyilovszki zavod cirillbetűs felírat a bombán!" Csak éppen arról feledkeztek meg a szervezők, hogy az említett leningrádi üzem 1922-ben megszűnt. S ha a bombára valóban Putyilovszki zavod volt írva - ezt nem is vitatjuk - akkor az első világháborús maradvány volt, amit valamelyik múzeumból emeltek ki koronatanúnak. S még egy: a szovjet hadiipari termékekre nem szokták a gyártó üzem nevét felírni, hogy hol és mit gyártanak, hadititok.

Ennyit ismerünk ma az 50 évvel ezelőtt elkövetett Kassa elleni provokációról.

POLYÁK ADRIENN (IV. évf. tört.-népműv.)

Magyarország kiugrási kísérletei a II. világháborúból

Magyarország kül- és belpolitikai, gazdasági és nemzetközi helyzetének jellemzésére 1942 végén a katasztrofális a legmegfelelőbb szó.

Aktívan részt vettünk a Szovjetunió elleni háborúban, a 2. magyar hadsereg közvetlenül a tűzvonalban harcolt. Hadiállapotba kerültünk Nagy-Britanniával és az USA-val. A későbbiekre nézve súlyos következményekkel járt, hogy az országnak nem volt számba vehető emigrációs képvisellete. A szomszéd országokhoz fűződő viszonyunk talán rosszabb már nem is lehetett volna: Szlovákia, Románia és Horvátország, területi érdekeit szem előtt tartva összehangolt magyarellenes politikát folytattak. A belpolitikai helyzet viszonylagos stabilitás jellemezte. A hatalom fő pozíciói 1944-ig a hagyományos vezető tényezők kezén maradtak. A háború alatt is működött a parlamenti rendszer legális szociáldemokrata párt parlamenti képviselétével, a szakszervezetek is porondon maradtak, s nem történtek lépések a zsidókérdés német mintájú megoldására sem. Magyarország gazdasági helyzete nem kevésbé súlyos, mint a külpolitikai helyzet. A német gazdasági követelések gyors ütemben növekedtek. A magyar hadiipar teljesen a német hadigépezet szolgálatában állt.

A kedvezőtlen külpolitikai és gazdasági helyzet megingatta a németbarát Bárdossy-kormány pozícióit.

1942 márciusában kormányváltás volt. Az új miniszterelnök Kállay Miklós lett, aki Horthy szerint a kor politikai életének jellegzetes egyénisége volt. A kor egyik legkiválóbb diplomatája viszont jószándékú, de a megyei politizálás szintjén megragadt politikusként jellemzi. Kállay kinevezését a németek eleve gyanakvással fogadták, s későbbi ténykedésével sem csökkentette az irányában megnyilvánuló bizalmatlanságot. Kállay elődjétől hatalmas csódtömeget örökölt. Természetesen átvette a Bárdossy-kormány által vállalt kötelezettségeket is.

Kifelé a Kállay-kormány továbbra is hangoztatta, hogy a németek hű szövetségese, fegyvertársa. Újabb terheket azonban a lehetőségekhez képest nem kívánt vállalni. Horthy visszaemlékezése szerint Kállay hallgatólagosan szabad kezet kapott az angolszászok felé történő kísérletezésre.

A magyar kormány első tapogatózásai a szövetséges hatalmak felé 1942 nyarán történtek a semleges államokon keresztül. A cél az volt, hogy kipuhatólják, milyen szinten és milyen feltételekkel hajlandók a szövetségesek tárgyalásokba bocsátkozni. A magyar közeledésekre adott brit válasz azonban minden esetben elutasító volt. A brit kormányt ekkor még nem érdekelték a magyar közeledési kísérletek.

A kapcsolatfelvételnél azért volt két lehetőség:

1. S.O.E. szervezet Törökországban. A szervezet feladata a németek által megszállt, ill. a csatlós államokkal kapcsolatos hírszerzés volt.

2. Sajtófigyelő Iroda Stockholmban. Itt Böhm Vilmoson keresztül lehetett érintkezést találni az angol hivatalos körökkel.

1942. november 8-án a szövetséges csapatok partraszálltak Marokkóban. Az afrikai partraszállás a magyar vezetőkörök figyelmét egyre inkább a nyugati hatalmak felé fordította. Abban reménykedtek, hogy a közeli jövőben sor kerülhet a szövetségesek kezdeményezésére a Földközi-tenger, ill. a Balkán térségben, s akkor a kellő időben végrehajtott fordulattal át lehet menteni a rendszert a háború utánra.

1942 őszétől a magyar kormány fokozott figyelmet fordított arra, hogy a nyugati közvéleményben hogyan alakul a Magyarországról alkotott kép, ami a bácskai vérengzés és a 2. hadsereg frontra küldése miatt meglehetősen kedvezőtlen volt. 1942 végén újra megindulnak a tapogatózások az angolszászok felé. Barcza György Rómába, ill. Svájcba készül, de utazására csak 1943 áprilisában került sor.

Gellért Andor Stockholmban tárgyalt Böhm Vilmossal, s lépések történtek Habsburg Otto felé is, az USA-val való kapcsolatfelvétel érdekében.

1943 januárjában, a sztálingrádi csata után nem volt kétséges, hogy a németek nem nyerik meg a háborút. E következtetés levonása után Kállay végre útnak indítja megbízottait. Frey András Törökországba utazik, ahol a következőket kell közölnie az angolszász diplomatákkal:

- Magyarország nem áll ellen az angolszász, ill. lengyel reguláris erőknek, ha azok elérik az országhatárt.

- Magyarország hajlandó pozitív akciókat előkészíteni a németek ellen.

Liszaóban Veress László próbált érintkezésbe lépni a nyugati hatok képviselőivel.

Ez azonban 1943 augusztusáig egyetlen magyar diplomatának sem sikerült.

Az angolok elutasító álláspontjában a változás első jelei már 1943 februárjában mutatkoztak. Időközben megindult a szövetségesek közötti eszmecsere a csatlós államok helyzetéről. Szükségessé vált, hogy a Foreign Office egy új irányvonalat dolgozzon ki Magyarországgal kapcsolatban.

Magyarország javára írják, hogy minden délkelet-európai csatlósnál jobban sikerült megőriznie függetlenségét. Előnyösnek ítélték, hogy kevésbé elutasító magatartást tanúsítsanak Magyarország irányában. A közeledési kísérleteket azonban nem tekintették komolyaknak, hiszen a magyar kormány semmilyen közvetlen akciót nem vállalt a németekkel szemben. Az USA fenntartások alapja csakis feltétel nélküli megadás lehetett.

Ilyen körülmények között került sor 1943 februárjában Szent-Györgyi Albert törökországi útjára. A professzor a demokratikus és liberális ellenzék nevében lépett fel, s ezért az angoloknál más megítélés alá esett missziója, mint az előző próbálkozások. Szent-Györgyi szükségesnek tartotta a horthysta kormányzati rendszer megdöntését, s programja a németekkel szembeni aktív katonai együttműködést is tartalmazta.

Elképzeléseit a várva várt balkáni invázióra alapozta. Az ankarai brit nagykövethez eljuttatott memorandumában Kállay üzenetét is közvetítte:

- egyetlen katonát, fegyvert nem ad Németországnak,
- a gyakorlatban semmit sem tesz a zsidók ellen,
- jelenleg nem tud aktív politikát folytatni, mert annak azonnali következménye az ország megszállása lenne.

1943 tavaszától a kormány kísérleteket tesz a szomszédokkal való viszony tisztázására is. Kapcsolatot keres az emigráns szerb kormánnyal. Hajlandó elismerni a jugoszláv állam helyreállítását, a viszony rendezésének feltételül azonban az 1942-es határok elismerését szabja. Ezt a szerbek természetesen nem fogadják el. Ugyancsak kudarcba fulladnak a Szlovákia, ill. Románia irányába történő tapogatózások.

A Kállay-kormány próbálkozásairól a németeknek meglehetősen pontos információik voltak. Ez elég világosan kiderült az 1943. április 17-én Kleissheimben lezajlott Horthy-Hitler megbeszélésén. Hitler megvádolja a Kállay-kormányt, hogy a tengelyhatalmaktól való elszakadás előkészítésén munkálkodik, s Kállay azonnali eltávolítását követeli. Horthy erre nem hajlandó, s Hitler kirohanását az ő hivatalos politikai hatáskörébe való beavatkozásként értékelte. Hitler vádjaira hazatérte után levélben válaszolt. Levelében részletesen cáfolta a német állításokat, pl.:

- Szent-Györgyi az isztambuli egyetem meghívására utazott Törökországba.

Barcza látogatása a pápánál pusztán udvariassági cselekedet volt. Semmiféle meghatalmazással nem bírt.

- A haditermelés kapacitását nem a Kállay-kormány gátolja, hanem a munkaerő- és nyersanyaghiány, stb.

Végül pedig igyekezett meggyőzni a németeket arról, hogy a nyilvánvaló nehézségek ellenére Magyarország hűsége a német szövetségéhez töretlen.

A klessheimi tárgyalás után Kállay a tétlen várakozás taktikájához folyamodott. Az angolszászokkal való kapcsolat Barcza svájci tartózkodására korlátozódott. Ő továbbítja az angolok üzenetét: Magyarországnak deklarálnia kell a háborúból való kilépést azonnal, amikor Olaszország hasonló nyilatkozatot tesz, vállalva még a német megszállás veszélyét is.

1943. július 10-én a szövetségesek partra szállnak Sziciliában. Július 25-én megbukik Mussolini. Szeptember 8-án Olaszország kapitulál. Az angol üzenet értelmében a Kállay-kormánynak a tettek mezejére kellene lépni. Kállay azonban nem meri vállalni a megszállás kockázatát.

Augusztus elején az angolszász megbízottak közlik, hogy ha 20-ig nem történik semmi, minden tárgyalást megszakítanak. Veress László, a kormány megbízottja Isztambulba megy, ahol augusztus 10-én elfogadja a magyar kormány nevében a feltétel nélküli megadás elvét. A Veressnek adott brit válasz tartalmazza az előzetes fegyverszünet feltételeit:

1. a magyar kormány nyívanosan bejelenti a feltétel nélküli kapituláció elfogadását

2. Magyarország a kapitulációig megszakít minden együttműködést Németországgal.

Veress isztambuli útjáról a Szovjetunió is értesült. A szovjet kormány tárgyalásokat javasolt Ankarában, Kállay azonban semmilyen formában nem volt hajlandó kapcsolatba lépni a Szovjetunióval.

A teheráni konferencia határozatai alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a közép-európai ügyekbe a Szovjetunióknak lesz döntő beleszólása. Kállay azonban ezt nem volt hajlandó tudomásul venni, s az előzetes fegyverszüneti egyezményt figyelmen kívül hagyva továbbra is kitartott a németek mellett. Csupán a Szovjetunióban állomásozó magyar csapatok hazarendelését határozta el. A végrehajtást azonban csak a németek beleegyezésével vihették volna keresztül. Horthy ez irányú kérdésére a válasz 1944. március 19-én az ország német megszállása volt. Kállay politikája, amely "technikailag helytelenül és dilettánsan volt megszervezve és keresztülvive", végül oda vezetett, hogy Magyarország két szék között a pad alatt találta magát. Kállay többféle vonalon próbálkozott, emiatt az angolok komolytalannak tartották szándékait. A németek viszont elunták a Kállay-kormány kétszínűségét, s bekövetkezett a megszállás: szenvedés minden haszon nélkül.

A német megszállást követően Horthy és környezete tovább fontolgatta a különbségeit.

1944. augusztusában a szovjet haderő elérte a Kárpátok vonalát, azaz már az országhatárnál állt, az angolszász csapatok pedig még a környéken sem voltak.

Augusztus 23-án Románia fegyverszünetet kér, s szembefordul a németekkel. A helyzet ezek után világos volt: az oroszokat nem lehet megállítani a Kárpátoknál. Horthy menesztte ugyan a Sztójay-kormányt, de még mindig nem szánja rá magát a tengellyel való szakításra. Kísérletképpen megtámadtuk Dél-Erdélyt, majd Temesvár elleni közös német-magyar támadásba mentünk bele. Mindkét akció kudarcot vallott. Ez, s egy svájci üzenet - a szövetségesek közötti megállapodás értelmében Magyarországot csak a szovjet hadsereg fogja megszállni - beláttatta Horthyékkel, hogy időszerű barátkozni a Szovjetunióval való tárgyalás gondolatával.

Horthy szeptember 18-án végre elhatározta a Moszkvába küldendő fegyverszüneti delegáció összeállítását. A delegáció tagjai Faraghó Gábor, gr. Teleki Géza és Szent-Iványi Domokos voltak.

Hosszas huza-vona után végül 1944 október 11-én írta alá az előzetes fegyverszüneti egyezményt Faraghó, szovjet részről pedig Molotov.

A feltételek 10 napon belül

1. Magyarország köteles kiüríteni minden olyan területet, amelyet 1937. december 31-i állapot óta szerzett.

2. Magyarország minden összeköttetést megszakít Németországgal, és azonnal megüzeni a háborút.

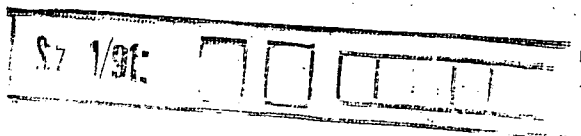
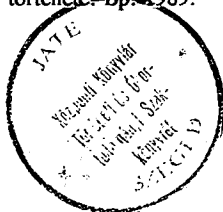
Az előzetes fegyverszüneti egyezmény aláírása után a cselekvésen volt már a sor. Legfontosabb lett volna a katonai intézkedések végrehajtása. Horthy azonban

tétlenkedett. S amíg ő tétlenkedett, a németek gyors előkészületeket tettek a nyilasok hatalomra juttatására.

Horthynak a fegyverszünetet bejelentő proklamációja október 15-én hangzott el a rádióban.

Tallózás a témák irodalmában

- Barcza György: Diplomata emlékeim. In: Századok, 1987/2-3. 355-1378. o.
- Berend T. Iván: Válságos évtizedek (III. bővített kiadás) Bp. Magvető K. 1987.
- Dombrády - Tóth: A magyar királyi honvédsereg. Bp. 1987.
- Diószegi István : Két világháború árnyékában. Bp. 1974.
- Az 1944. év története. Szerk. Glatz Ferenc Bp. 1984. 7-II; 12-13; 75-79; 129-133. o.
- Fejtő Ferenc: A népi demokrácia története. Bp. 1991.
- Gólyavári esték. Előadások a magyar történelemből. RTV - Minerva. Bp. 1984. szerk. Hanák Gábor. 372 p.
- Gosztonyi Péter: Háború van, háború! Bp. 1989.
- Gömöri Endre: Egy tabu anatómiája. Mozgó Világ 1988/10. 65 p.
- Horhy Miklós: Emlékirataim. Európa - História. Bp. 1990. 417 p. Extra Hungariam sorozat.
- Horthy Mikós titkos iratai. Bp. 1965.
- Hőgye Mihály: Utolsó csatlós? Bp. 1989.
- Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919-1945. Bp. 1975 Kovács Endre: Magyar-lengyel kapcsolatok a két világháború között. Bp. Akadémiai K. 1971.
- Lakos László: Ribbentrop-Molotov szerződés titkos jegyzőkönyve. Külpolitika 1988/3. 75-76 p.
- Lévai Jenő: Fekete könyv. Bp. 1946.
- Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban. Szerk. Juhász Gyula. Bp. 1978.
- Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött I-II. Bp. 1990.
- Náray Antal: Visszaemlékezés 1945. Zrínyi Katonai Kiadó. 1988. 150 p.
- Ormos Mária: Franciaország és a keleti biztonság 1931-36. Bp. 1969.
- Ölvendy Ignác: A kassai bombázás. Történelmi szemle 1985/2. 334-366. p.
- Ránki György: A Harmadik Birodalom árnyékában. Magvető K. Bp. 1988. 432 p.
- R. E. Sherweed: Roosevelt és Hopkins. Bp. 1989.
- Stark Tamás: Magyarország második világháborús embervesztése. Bp. 1989.
- Topolsky Jerzy: Lengyelország története. Bp. 1989.

KA 121484

BELVEDERE

Kiadja: a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Történettudományi Tanszékének IV. Béla Köre
Főszerkesztő: Annus Gábor
Kiadásért felel: Dr. Szegfű László
Megjelenik: 300 példányban